

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:
Biró Bianka Erzsébet - A nők helyzete Nyugat-és Kelet-Európa országában a két világháború közötti időszakban. Összehasonlító kutatás.pdf

Ким подано: Ерік Марусич	Дата перевірки: 2024-05-21 16:33:17	Дата звіту: 2024-05-21 16:51:56
Ким перевірено: I + U + DB + P + DOI	Кількість сторінок: 57	Кількість слів: 19337

Схожість 1%	Збіг: 29 джерела	Вилучено: 23 джерела
Інтернет: 27 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 0%	Кількість: 11 джерела	Перефразовано: 195 слова
Цитування 7%	Цитування: 118	Всього використано слів:
Включення 0%	Кількість: 0 включення	2290 Всього використано слів: 0
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 1 слова

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ЗУІ

Протокол № „2” від „28” лютого 2024 р.

Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
СТАН ЖІНОК У ЗАХІДНІЙ ТА В СХІДНІЙ ЄВРОПІ МІЖ ДВОМА
СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ.

КОМПАРАТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

БІРО БІАНКА ЕРЖЕБЕТ

Студентка IV-го курсу

Освітня програма : 014 Середня освіта

Спеціальність: Історія

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

Сакал Імре

Імреїнович

доктор філософії з історичних наук

Завідувач кафедрою:

Чотарі Юрій Юрійович

доцент, PhD, кандидат історичних наук

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ЗУІ

Протокол № „2” від „28” лютого 2024 р.

Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

**СТАН ЖІНОК У ЗАХІДНІЙ ТА В СХІДНІЙ ЄВРОПІ МІЖ ДВОМА
СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ.**

КОМПАРАТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

БІРО БІАНКА ЕРЖЕБЕТ

Освітня програма: 014 Середня
освіта

Спеціальність: Історія

Науковий керівник: **Сакал Імре Імреювич**
доцент, доктор філософії з історичних наук

Рецензент: **Самборовські – Нодь Ібоя Іванівна**
доцент, кандидат історичних наук

Берегове 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ЗУІ

Протокол № „2” від „28” лютого 2024 р.

Ф-КДМ-3

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem-és Társadalomtudományi Tanszék

**A NŐK HELYZETE NYUGAT-ÉS KELET-EURÓPA ORSZÁGAIBAN A
KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN.**

ÖSSZEHASONLÍTÓ KUTATÁS

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Biró Bianka Erzsébet

IV. évfolyamos

hallgató

Képzési program: 014 Középiskolai oktatás (Történelem)

Témavezető: Dr. Szakál Imre

PhD, docens

Recenzens: Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

PhD, docens

Beregszász – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. РОЗДІЛ	8
Зміна ситуації жінок під час першої світової війни.....	8
1.1 Змінені ролі жінок внаслідок першої світової війни. Перші кроки до шляху становлення «сучасної жінки»	8
1.2. Жінки та сім'ї які залишилися на свої долі. Зміна громадського настрою на Закарпатті та Північно-Східній Угорщині	12
1.3 Жінки в перших лікарнях. Громадське здоров'я, поїзди лікарні Північно-Східній Угорщині.....	16
II. РОЗДІЛ.....	19
Ситуації жінок між двома світовими війнами.....	19
2.1 Поява «нової – сучасної жінки» в Західній та Східній Європі	19
2.1.1 Боротьба за виборче право жінок і працевлаштування у деяких країнах Європи між двома світовими війнами	21
2.1.2 Жінки-політики в парламентах деяких європейських країн. Польська, угорська, німецька, чеська присутність жінок у науках.....	27
2.2 Жіноча освіта в період між двома світовими війнами в Західній та Східній Європі.....	31
III. РОЗДІЛ	36
Зміна ситуації жінок в країнах Західної та Східної Європи між двома світовими війнами. Порівняння	36
3.1. Сучасні жінки. Їхнє місце на ринку праці	36
3.2 Зміна жіночої моди в Західній та Східній Європі між двома світовими війнами	41
3.3. Сім'ї. Жіноче присутність у родині в Західній та Східній Європі між двома світовими війнами	45
РЕЗЮМЕ.....	49
РЕЗЮМЕ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	51
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	52
ДОДАТКИ.....	55

TARTALOM

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET.....	8
A női szerepek változása az első világháború ideje alatt	8
1.1 Az első világháború miatt átalakult női szerepek Európában. A „modern nő” kialakulásához vezető út első lépései.....	8
1.2. Sorsukra maradt – nők és családok. A közhangulat változása Kárpátalján és Magyarország északkeleti részén.....	12
1.3 Nők az első kórházakban. Közegészségügy, vonatkórházak Északkelet-Magyarországon.....	16
II. FEJEZET	19
Nők helyzete a két világháború között.....	19
2.1 Az „új – modern nő” megjelenése a 20. századi Nyugat-és Kelet Európában.....	19
2.1.1 A női választójogért folytatott harc és női munkavállalás Európa egyes országában a két világháború között	21
2.1.2 Politikusnők egyes európai országok parlamentjeiben. Lengyel, magyar, német és cseh nők jelenléte a tudományokban	27
2.2 Nők oktatása a két világháború közötti időszakban Nyugat - és Kelet Európában.....	31
III. FEJEZET	36
Nők helyzetének változása Nyugat-és Kelet Európa országában a két világháború között. Összehasonlítás	36
3.1. A modern nők. Helyük a munkaerőpiacon.....	36
3.2 Női divat átalakulása a két világháború közötti Nyugat-és Kelet-Európában	41
3.3. Családok. A családokban való női jelenlét a két világháború közötti Nyugat-és Kelet Európában	45
ÖSSZEFOGLALÁS.....	49
ÖSSZEFOGLALÁS UKRÁN NYELVEN.....	51
IRODALOMJEGYZÉK.....	52
MELLÉKLETEK.....	55

BEVEZETÉS

Szakdolgozatom témája: A nők helyzete Nyugat-és Kelet-Európa országaiban a két világháború közötti időszakban. Összehasonlító kutatás.

A témaválasztásom oka az volt, hogy érdeklődő voltam a 20. század társadalmában lévő változások iránt, illetve ezen belül szerettem volna foglalkozni a nők helyzetével és az ők életükben végbemenő változásokkal. Vajon milyen hatások értek őket, amelyek miatt esetlegesen megváltozott társadalmi besorolásuk? Milyen hatást váltott ki életükre nézve az első világháború? – hiszen ez a hatás, amely egy teljesen új életet biztosított számukra. Elkezdtek dolgozni, megjelentek különböző szakmákban, szerepük lényegesen megváltozott az élet különböző pontjain. **Kutatásom objektuma** a 20. század első fele, melybe leginkább a két világháború közötti időszak tartozik bele, és a nők helyzetének megváltozása került a középpontba. Dolgok, amelyek változtak a nők életében – választójog kialakulása, női politikusok, tudósok, feleségek, anyák megjelenítése. Fontossággal bírt a kutatás során az, hogy Nyugat-és Kelet-Európa országait összehasonlításra bocsátottam, lényegében azért, hogy rájöjjek arra – hogyan és miben különböztek a két különböző európai oldalon a női - életsorsok. **A kutatásom tárgya** a nők helyzete a két világháború közötti időszakban.

Meggyőződésem, hogy ennek a témának van *aktualitása*, hiszen a nők helyzetének akkori változásai nagymértékű következményekkel jártak és a mai nők helyzetére is kihatással lettek, a 20. században lévő események sorai kitartást igényeltek a nőktől, ennek a kitartásnak köszönhető az, hogy a nők a legtöbb helyen megkapták egyenjogúságokat, mára szabadon vállalhatnak munkát vagy épp tanulhatnak.

A nők helyzete a korszakban magába foglalja azokat a tényeket, hogy hogyan éltek és létesültek a társadalmon belül. Elsősorban a két világháború közötti idősakkal foglalkoztam, viszont fontos volt kitérni az első világháborús helyzetekre is, ez egyfajta előzmény – hisz a változást csak az előzetes kiinduló állapot bemutatásával lehet érzékeltetni. A nők helyzete sokféle lehetett, megjelentek lányként, nőként, feleségként vagy anyaként, a 20. század első felében pedig a dolgozó nő is központi alakká vált.

Kutatásom célja az, hogy a nők helyzetét bemutassam, ezen belül kitérve egyaránt Nyugat és Kelet-Európára, a két világháború közötti időszakban.

A munkám során a következő *kutatási módszereket* alkalmaztam: először is ismertettem a nők helyzetét, mint előzményt – az első világháború idején, ezt követően rátértem a nők helyzetének

változásaira Nyugat-és Kelet-Európán belül a 20. század első felében. A kutatásom kitért kárpátaljai és anyaországi nők helyzeteire is, illetve kisebb összehasonlító kutatást is végeztem.

Használtam: Kaba Eszter, Völgyesi Zoltán, Papp Barbara, Sipos Balázs és Sullerot Eveyne műveit. A munkámban sajtókutatást is végeztem, melyet a Görög katolikus szemle és a Munkás Újság című lapok felhasználásával valósítottam meg.

A felhasznált irodalomjegyzékben bővebben fel van sorolva, hogy milyen szakirodalmakat használtam a munkám során.

Az innovációja a szakdolgozatomnak, a nők helyzetének feltárása, különös tekintettel akár az anyaországi és kárpátaljai nők helyzetére a korszakban.

A szakdolgozatom *szerkezetileg* a következőképpen van felépítve: Bevezető, három fejezet, mindegyik fejezet – kettő, három vagy négy alpontra bomlik, összefoglalás két nyelven, felhasznált irodalomjegyzék, mellékletek.

I. FEJEZET

A női szerepek változása az első világháború ideje alatt

1.1 Az első világháború miatt átalakult női szerepek Európában. A „modern nő” kialakulásához vezető út első lépései

Az első világháború ideje volt az, amikor óriási mértékben növekedett a nők egyenjogúsága. Korábban harcolni kellett ennek kivívásáért, viszont a háborúban nem boldogultak volna a nők nélkül. Nagy-Britanniában például mintegy 900 ezer nő dolgozott csupán a hadiiparban. Természetesen, mint korábban is, úgy a háború idején is kevesebb bért kaptak, ugyanazért a munkáért, mint férfikollégáik, ennek ellenére anyagilag függetlenné tudtak válni.¹ A briteknél 1914-1918 között 792 ezer nő állt be dolgozni az iparba. A legsürgetőbb kereslet a vas-és fémiparban mutatkozott meg. Németországban csaknem 843 ezer nő volt jelen az ipari szektorokban: bányászat, vas-és fémipar, gépipar, vegyipar. A gépiparban volt egyébként a legjelentősebb növekedés. Franciaországban a női kontingens a gépiparban, a nehéziparban, a vegyiparban és a villamosiparban emelkedett meg hirtelen. A francia nők közül 684 ezren dolgoztak ezekben a szektorokban, Marcelle Capy (francia szerzőnő), aki a lőszerellátás női munkabizottságának volt az egyik ellenőre és a háború alatt beszélgetett is pár munkásnővel. Beszél: hétgyermekes anyával, varrónőkkel, cselédlányokkal, egykori táncosnővel és divatárusnővel is. Elmondásuk szerint reggel 3 órától este 9-ig dolgoztak és voltak talpon. *„A műhelyben egy hang, egy pissenés sincsen. Összeszorított foggal, ólomszínű arccal küzdenek a kenyérért. Az arcuk olyan, mint egy öregasszonyé, pedig egy sem idősebb 30 évesnél. Két hétig nappal dolgoznak, azután két pokoli hétig éjszakai műszakban vannak”*.² Olaszországban, szintén megemelkedett a női munkavállalók mértéke, csupán a hadiiparban számuk három év alatt 14 ezerről, 200 ezerre nőtt. Magyarországot nézve, pedig a hadiiparban foglalkozottak aránya 18-20 %-ról, 30-35%-ra nőtt. Nagyon sok fiatal nő, cselédsorból került be az iparba, és ezért az előkelőbb családoknak nehezebb volt megfelelő cselédet találni.³ Először jelent meg az, hogy a háborúban a sebesült katonák ápolására nőket alkalmaztak, illetve az osztrák-magyar hadseregben irodai és konyhai munka területén is foglalkoztatták őket. A Vöröskereszt Egyletnek a háború kitörésekor csak 250 hivatásos ápolónője volt, ezért ingyenes tanfolyamot hirdettek, hogy minél többen legyenek, akik ebben a szakmában tudnak segíteni a sebesülteken. A tanfolyamokon többnyire grófnők, bárónők és ezredesnék szereztek képesítést, akik megfelelő anyagiakkal, illetve sok szabadidővel rendelkeztek.

¹ Bihari Péter (2013): Kérdések és válaszok az I. világháborúról, Napvilág Kiadó, Budapest, 83-84.old.

² Sullerot, Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 149-150old.

³ Bihari Péter (2013): Kérdések és válaszok az I. világháborúról, Napvilág Kiadó, Budapest, 83-84.old.

⁴ A tanfolyamok elvégzése után, az alkalmazásukat feltételek mellé kötötték és részletesen szabályozták, azaz volt egy alkalmazási alapelv: *szolgálati rend, díjazás, szabadságolás, élelmezés, illetve cipő-és szállássegélyt is kaptak*. A nők felé azonban volt egy elvárt és elengedhetetlen szabály: aki a fronton dolgozott, annak tilos volt a tisztekkel, illetve a legénységgel együtt étkezni. Az ápolónők közül sokan nem bírták a munkát és „feladták”, ugyanis nem kendőket hajtogattak vagy verejtéket törölgettek, hanem sebeket láttak el, és haldokló emberek jajveszékelését hallgatták nap, mint nap. Tiszteletreméltóvá vált azon nők munkája, akik kitartottak és a frontvonal mögötti kórházakban szolgálták le a háborús időszak mindennapjait.

A háború az otthon maradt nők életére is gyökeres változást hozott. Már említésre került, hogy a nők nagy számban vették át a férfiak helyét, azaz férfiasnak tartott munkákat vállaltak. Ez nyilván azért történt, mert sok nő rá volt kényszerülve arra, hogy kenyérkereső munkát vállaljon. ⁵ Angliában például megjelentek már a női fogorvosok, állatorvosok és villamosvezetők, sőt még az önkéntes rendőrök is. Budapesten, pedig korabeli fotókon is megörökítették, az első női kalauzokat, a női kereskedelmi ügynököket, lámpagyújtogatókat, utcaseprőket. Nők kerültek be a férfi magánalkalmazottak, tanárok és tanítók helyére. ⁶ A női alkalmazottak száma 1914 decemberében még nem érte el a 140 ezer főt, 1916 májusára viszont már 210 ezerre nőtt. A vidéki és falusi nők szintén a klasszikus férfiszerepeket vették át, például a mezőgazdasági termelést. A legnagyobb probléma itt a vasárnapi munkavégzés volt, mivel 1914 után eltörölték a munkaszünetet. A nők nagyon sokat küzdöttek azért, hogy visszaálljon a háború előtti állapot, azaz legyen munkaszüneti nap. ⁷ Ugyanis elmondásuk szerint a családi élet amúgy is nagyon megsínylette a háborút, vasárnap pedig nincs kire hagyni a gyerekeket. Céljukat majd 1916-ra érték el, ekkor lett a vasárnap újra munkaszüneti nap. Kiderült, hogy a földművelőasszonyok, akik korábban a férjük mögött mehettek, és nem ülhettek a férfiakkal egy asztalhoz, szintúgy képesek elvégezni a legnehezebb férfimunkát. ⁸

A nők ekkora mértékű térfoglalását hol fanyalgás - hol egyetértés övezte, akadt olyan vélemény is, hogy a „férfimunkát” végző asszony már nem is tekinthető nőnek. Tehát nehezen lehetett megállapítani azt, hogy az „új nő”, vagy „új asszony”, a háború áldozata, a férfi helyettesítője, a társadalom egyensúlyát veszélyeztető elem, vagy valamilyen „nem nélküli” lény. ⁹

⁴ Kaba Eszter (2018): Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta 1914-1948, Napvilág Kiadó, Budapest, 228.old

⁵ Völgyesi Zoltán (2016): Harctértől a hátországig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében, L'Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 148.old

⁶ Bihari Péter (2013): Kérdések és válaszok az I. világháborúról, Napvilág Kiadó, Budapest, 84.old

⁷ Völgyesi Zoltán (2016): Harctértől a hátországig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében, L'Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 148.old

⁸ Kaba Eszter (2018): Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta 1914-1948, Napvilág Kiadó, Budapest, 233.old

⁹ Bihari Péter (2013): Kérdések és válaszok az I. világháborúról, Napvilág Kiadó, Budapest, 84old.

Néhol rossz szemmel nézték a női munkát még, ha az hozzá is járult a haza védelméhez. A polgári körökben egyébként társadalmi süllyedésnek is tekintették ezt és meglepő, de nemcsak egyes férfiak, hanem egyes nők is. Pl. van egy francia eset, melyben az elmondás szerint: egy fiatal nő amióta dolgozott, a barátnői csak egyes órákban fogadták magukhoz és úgy bántak, akkor is vele, mint valami pestissel.¹⁰ Az ilyen esetek ellenére is sok szép szót is kaptak például elismerést hivatalos helyekről, de ez még mindig nem járt együtt a nők teljes munkahelyi megbecsülésével. A munkát vállaló nőket dühítette a kevesebb bér, a hosszú munkaidő, a munkakörülmény, ezenkívül panaszos levelek tömege érkezett a magyar Népszava folyóirathoz is, amelyben taglalták a munkásnők megalázását, lelki és testi fenyegetését. Példaként: „*egy gépgyárban a napszámos-mester úgy oldotta meg a legtöbb konfliktust, hogy bántalmazta fizikailag a nőket.*” A nők legjava meg sem tudta védeni magát, ugyanis többségük tanulatlan, szakképzetlen és önbizalomhiányos volt. Kiszolgáltatott helyzetben voltak munkaadóikkal szemben, hiszen korábban családjuk körében az apák és a férjek többsége is megalázóan viselkedett velük. Nem sokáig túrték el ezt a fajta megkülönböztetést, és ugyan a háborús jogszabályok tiltották a sztrájkokat, ennek ellenére 1916 végétől, főként 1917-től Magyarországon számos női sztrájk és megmozdulás is felszínre tört. Ezek majdnem minden foglalkozási ágra és az ország legkülönbözőbb pontjaira is kiterjedtek. Nagyon érdekesnek bizonyultak a tisztviselőnők sztrájkjai. A legelső 1917 májusában zajlott, amely három nap elteltével a tisztviselőnők teljes győzelmével zárult.¹¹

A női szerepek átalakulása, a háború időszaka alatt szembetűnően megmutatkozott az oktatásban is. Magyarországon az érettségizett lányok száma 1914-1918 között két és félszeresére nőtt, arányuk 4,4 %-ról, 10,1 %-ra emelkedett. Hatalmas eltolódás történt a felsőoktatásban is, míg 1914-ben 5409 egyetemistának 10,9 %-a volt nőhallgató, addig 1918-ra 1377 fő- az összes női hallgató, ami 40,5 %-ot jelent. A bizottság továbbra is csak kitűnő érettségivel rendelkező hölgyeknek engedte meg, az egyetemre való jelentkezést, hiszen azt mondták a korszakbéli professzorok, hogy „*az egyetem elsősorban férfitanintézet*”.¹² Említésre került már, hogy a nők előtt 1895-ben nyílt meg a felsőfokú oktatás, a bölcsészeti, az orvos és a gyógyszerészeti tanulmányok kerültek engedélyezésre, viszont a jogi és műegyetemi tanulmányokat ekkor még korántsem engedélyezték. A háború ebben a kérdésben is új helyzetet teremtett, mivel szükség volt a képzett nőkre a legkülönbözőbb foglalkozási ágakban. 1918- ra a nők, a felsőoktatásban való részvételüket tekintve többségbe is kerültek a férfiakkal szemben, ugyanis arányuk elérte az 52,3 %-ot. A hölgyek túlnyomó

¹⁰ Sullerot, Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 151old.

¹¹ Kaba Eszter (2018): Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta 1914-1948, Napvilág Kiadó, Budapest, 233.old

¹² Bihari Péter (2013): Kérdések és válaszok az I. világháborúról, Napvilág Kiadó, Budapest, 85old.

többségben voltak a Képzőművészeti Főiskolán, ahol 75 %-ra nőtt az arányuk, a gyógyszerész karon és a tanítóképzőkben arányuk, pedig 90 %-ot tett ki. ¹³

A háború ideje alatt a férfit elveszítették a mindennapokból, aki a család „támasza” volt és kenyérkeresője. A frontra vezényelt családfővel a kapcsolatot napi levél- és táviratváltással tartották. Ez volt az összeköttetés egyetlen módja, a harcolók és a családok között. A családfenntartó helyét, az otthon maradtaknak kellett betölteni, így a feleségre és a gyermekekre hárult minden feladat. A katonák néhány hónap szolgálat után térhettek haza, mikor szabadságot kaptak egy-két hétre és leginkább azok mehettek, akik földdel rendelkeztek. Ezt leszámítva, a többszörös nyugtalanság és felelősség hatalmas kihatással volt a gyermekekre és tömegeik számára érzékelhető volt a változás.

¹⁴

A háború kitörésekor nemcsak a hátszágban maradtak a nők, hanem a fronton is szükség volt rájuk. Nagyon sok fiatal nő, ápolónőként helyezkedett el a frontvonal mögötti hadikórházakban, továbbá a frontot tekintve nagyon sok hadsereg alkalmazott prostituáltakat. Itt is mindennek megvolt a saját szabályozása és módja. ¹⁵

A frontokon nyilvánosházak jöttek létre, hiszen katonák millióit a kényszerű összezártág, a harcok brutalitása és az emberi életek kioltása önmagában is mentális és pszichés problémákba sodorta. Ezenkívül meg kellett barátkozniuk a ténnyel, hogy bármelyik pillanatban meghalhatnak és hogy semmi sem olyan, mint azelőtt. Pszichológiai értelemben ezt úgy lehet magyarázni, hogy elkeseredettek voltak a katonák, hiszen elszakadtak az otthoni környezettől és a nők társaságától egyaránt. A lövészárkokból kiszabadulva keresték az alkalmi partnereket, és mindezek miatt megnövekedett a nemi betegségek száma. A háborút ez abban befolyásolta leginkább, hogy a megbetegedett katonák elvesztették harcértéküket és hosszú időre kieshettek a szolgálatból. Az osztrák-magyar hadsereg hamar felismerte a tábori bordélyok célszerűségét és fontosságát, így a Császári és Királyi Hadügyminisztérium 1915-ben létrehozta a tábori és a tartalék bordélyok hálózatát megszervező részleget. A tábori bordélyokat a hadszíntéren állították fel ezek folyamatos mozgásban voltak, míg a tartalék bordélyok hadtápterületen voltak, amelyek hosszabb időre rendeződtek be. A nemi betegségek kiszűrésére bevezették a hadseregben a katonák kötelező és rendszeres vizsgálatát, és a dolgozó nők egészségügyi vizsgálata is szigorúan ellenőrzött volt. ¹⁶ A nők, hogyha valamiféle módon mégis megbetegedtek, azoknak a Monarchia több városában

¹³ Völgyesi Zoltán (2016): Harctértől a hátszágig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében, L'Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 153old.

¹⁴ Uo., 150old.

¹⁵ Bihari Péter (2013): Kérdések és válaszok az I. világháborúról, Napvilág Kiadó, Budapest, 84-85old.

¹⁶ Völgyesi Zoltán (2018): Harctértől a hátszágig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében, L'Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 159-160old.

létrehoztak külön kórházakat. Budapesten a Szent Gellért és a Szent János kórházban kezeltek ilyen betegséggel diagnosztizált nőket.

A nyilvánosházakban három kategóriát különítettek el: a legénység, a tisztek - törzstisztek és a tábornokok számára. A legénység 15 percig, a tisztek 30 percig, a törzstisztek és tábornokok 120 percig vehették igénybe a szolgáltatásokat, az árak ennek megfelelően alakultak.¹⁷ A nők is ennek megfelelően voltak szétosztva: a tiszti osztályú örömlány, valamint 1. és 2. osztályú legénységi örömlány kategóriába. Az öltözetük is mutatta, hogy ki melyik kategóriába tartozik.

A nyilvánosházak létrehozása sikeresnek bizonyult leginkább a nemi betegségek megelőzése és terjedése ellen és az intézkedések hatására a fertőzés előfordulása a hadseregben ritkábbá vált, mint a nem katonáskodó lakosság körében, azaz a hátszágban.¹⁸

1.2. Sorsukra maradt – nők és családok. A közhangulat változása Kárpátalján és Magyarország északkeleti részén

A háború kitörését követően az emberek felfogni sem érezték a körülöttük zajló eseményeket, és máris elvesztették férjüket, apjukat, fiaikat. A katonák besorozását elkezdték és nem tudták mikor láthatják újra szeretteiket. Már az első napokban, a korabeli sajtó hangsúlyozta annak fontosságát, hogy a hátrahagyott családokon, anyákon és sebesülteken segíteni kell. Az Ungvári sajtóban, a Főpásztori szózatban jelent meg az alábbi kérelem: *„Legyünk segítségére első sorban a sebesülteknek, támogassuk őket adományainkkal...”. „Segítsük katonáink hátramaradt családját!”*. Fontosnak tartották azt, hogy mindenki segítsen egymáson, nem akarták engedni, hogy a katona távozása után tönkre menjen termése a mezőn. Nem szerették volna, hogy nélkülözést szenvedjenek a családok. *„Támogassuk tehát őket odaadással, vigasztaljuk családjait, a katona itthon maradt gyermekének egyszerű megsimogatása is nemes tett, hazaszeretetünknek nemes megnyilatkoztatása”*.

19

Az Ungmegyei Nőegylet is azonnal elkezdte akcióját, és gyűjtést szervezett. A nőegylet elnöke Lőrinczy Jenőné, a bevonult tartalékosok családtagjait kívánta támogatni. *„Különösen a kisebb iparosok, gyári munkások és más alkalmazottak családjainál nagy a nyomor, kik kezük munkája után éltek s legfeljebb egy heti megélhetésre valót tudtak biztosítani itthon hagyott családtagjaik részére”*. Ez egy hatalmas misszió volt, ahová nemcsak pénzbeli hozzájárulást, hanem bármilyen más adományokat elfogadtak.²⁰

Leginkább az egyház volt az, aki felhívásokat adott ki és mozgósította az embereket – szerveztek

¹⁷ Bihari Péter (2013): Kérdések és válaszok az I. világháborúról, Napvilág Kiadó, Budapest, 84-85old.

¹⁸ Völgyesi Zoltán (2018): Harctértől a hátszágig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében, L'Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 163-168old.

¹⁹ Főpásztori szózat. Görög katolikus szemle, 1914. 08. 09, 15. évfolyam, 32. szám, 1. old

²⁰ Az ungmegyei nőegylet akciója. Görög katolikus szemle, 1914. 08. 09, 15. évfolyam, 32. szám, 3.old

az otthon maradt munkaerőkből ideiglenes segítő-munkaegyesületet. Mindezt azért, hogy az anyák is zavartalanul részt tudjanak venni a mezei munkálatokban, átalakították az iskolákat – kisdédóvodák mintájára, napközi-otthonokká. „*Oda a tanítókkal egyetértőleg gyűjtsék össze a gyermekeket és őket szórakoztatva foglalkoztassák. Minden hitközségünkben akad egy-két intelligens, nemes lelkű nő, aki a gyermekek feletti felügyeletet elvállalja*”.²¹ A hitközsőségekben is indítottak gyűjtést, a befolyt összeget pedig a katonák családjai között méltányosság szerint osztották ki. Ezenkívül a jómódú gazdák létesítettek népkonyhákat, ahol az árvákat és a szegényeket etették.²²

A hadba vonultak családjai az ország keleti periferiáján is, tehát országsszerte részesültek az állam általi segélyezésben és később nyugdíjazásban. Ungvár városában, az 1882. évi XI. t. c. értelmében járó állami segély összege, a pénzügyigazgatóság számvevőségének összeállítása szerint évi 87. 246 korona volt.²³

A sok hátrányos helyzetbe került család, nő és rászorulton kívül, ekkor is megmutatkoznak a tehetősebb társadalmi rétegek is. Ezt a sajtóban megjelent egyes felhívásokból lehet kiszűrni

„Házvezetőnőt keresek, ki a háztartás minden ágában jártas”.²⁴

Az első „háborús karácsony” alkalmából, Stefánia hercegnő szeretetadományokkal lepte meg a népét. „*Gróf Lónyay Elemérné Stefánia belga királyi hercegnő Beregvármegye ötven legszegényebb asszonya számára karácsonyi ajándékot küldött Beregvármegye főispánjának kezeihez*”. Az ajándékokban azok részesültek, akik ténylegesen – a legnagyobb csapás által voltak sújtottak.²⁵

Az emberek kapaszkodtak a jóba akkor is, ha háború dúlt az országban, egyik jó példa erre az, hogy a háború közepén is tartottak esküvőket. „*Mihovics József nagykárolyi főgimnáziumi tanár f. hó 1-én tartotta esküvőjét Gázsó Annuskával*”. Rendszeresek voltak az álláshirdetések a nők számára, illetve pályázatok is lehetett benyújtani egyes állásoknak a betöltésére. Sokszor papnevelő intézetek kerestek munkatársakat „*konyhavezetőnői állás augusztus hó 1-én megfog üresedni, melyre éltesebb, teljesen magányos, kellően képzett, kifogástalan előéletű, katolikus nők pályázhatnak*”.²⁶ Az újdonsült szakmák betöltésre kerültek, és a nők részesültek kinevezésekben, ilyenek voltak leginkább a tanítónők „*Főpásztorunk Polyánszky Ilona okl. tanítónőt Zebegnyőre nevezte ki tanítónőnek*”.²⁷

Az ország keleti részén is fontosnak tartották azt, hogy a nők öntudatra és felelősségre ébredjenek – rájöjjenek, hogy nem csupán háziasszonyok. Hiszen a háborús időkben embermentő cselekedeteket hajtanak végre, és folyamatosan a jövődőért folytatnak munkát. Perczelné Kozma Flóra írásában

²¹ Főpásztori szózat. Görög katolikus szemle, 1914. 08. 16, 15.évfolyam, 33. szám, 1.old

²² U.o

²³ A hadba vonultak családtagjainak segélyezése. Görög katolikus szemle, 1914. 09. 13, 15. évfolyam, 37. szám, 3.old

²⁴ Helyi és vidéki hírek. Görög katolikus szemle, 1914. 10. 04, 15. évfolyam, 40. szám, 3.old

²⁵ Stefánia hercegnő szeretetadományai. Görög katolikus szemle, 1915. 01. 17, 16.évfolyam, 3. szám, 3.old

²⁶ Esküvő. Görög katolikus szemle, 1915. 07. 04, 16.évfolyam, 27. szám, 2. old

²⁷ Kinevezés. Görög katolikus szemle, 1915. 07. 25, 16. évfolyam, 30. szám, 3.old

csatlakozásra kéri a magyar nőket, az újonnan alakult Állandó Béke Magyar Bizottságához, mely a hágai nőkongresszusból kifolyólag Ungváron is megalakult.²⁸ A városban volt lehetőség a nők számára felsőkereskedelmi szaktanfolyamra beiratkozni. A beiratkozáshoz szükség volt a legutóbbi iskolai bizonyítványra, keresztlevélre illetve egy újraoltási bizonyítványra.²⁹

Az Erzsébet-leányárvaház is kiemelkedően sikeres előadást tartott Ungváron. A vármegyeháza nagytermében rendezték az előadást, ahol lerótták hálájukat a dicső katonák iránt. Az előadást Zékány Júlia vezette, és kedvesen szavalt Szitovszky Erzsébet és Dobos Mária-növendékek.³⁰

1916-ban az Országos Katholikus Szövetség a hadiözvegyek és árvák érdekében indított egy mozgalmat, a püspöki kar tagjai felé, ahol a lelkeszkedő papság figyelmét felhívták a közreműködésre.³¹ Sikerrel jártak el, ugyanis az árváknak és özvegyeknek indított mozgalom hatalmas visszhanggal járt el az országban. Folyamatosan jöttek és jöttek a különböző adományok.³²

A háború második évében járva, még nem volt probléma a ruházati cikkeknek a beszerzésével Északkelet-Magyarországon. Több felhívással is lehet találkozni a korabeli sajtóban, arról, hogy az új divatot követni vágyó nők számára, az üzletekbe megérkeztek az új kollekciók. „*Szíves tudomására adom, hogy megérkeztek a tavaszi újdonságok. A legújabb bécsi modellek, női, leányka- és gyermekkalapok*”.³³ Később jelentek meg olyan felhívások, amelyek utaltak arra, hogy mely társadalmi rétegnek szánják azt „*Az előkelő hölgyközönséget ez uton van szerencsém értesíteni, hogy Ungváron, Képezde u.2 szám alatt női divattermet nyitottam*”.³⁴

Eljött a harmadik karácsony, mely háborús körülmények között zajlott. Ebből kifolyólag segítséget nyújtottak a vidéki tanítóknak és óvónőknek. „*Jankovics Béla dr. vallás és közökt. miniszter az állami tanítók részére illetményük 35 százalékát a fel. tanítók, a községi, állami, felekezeti és társulati óvónők és tanítónők részére meg egyenkint 450. kor. háborús segítséget engedélyezett*”.³⁵ 1917-ben a már nyugdíjas tanítók, kisdédóvónők, és özvegyek is részesültek segélyben. Ők ezt a segélyt egyszer s mindenkorra megkapták.³⁶ Az ungvári Élő- Rózsafüzér – Társulat a szegény iskolás gyermekek felruházására gyűjtéseket szervezett, melyben számos magyar asszony és nő adományozott.³⁷

²⁸ Magyar nők a békéért. Görög katolikus szemle, 1915. 08. 02, 16. évfolyam, 31. szám, 3.old

²⁹ Beiratások a városi felsőkereskedelmi iskolába s női szaktanfolyamra. Görög Katolikus szemle, 1915. 08. 22, 16.évfolyam, 34.szám, 2.old

³⁰ Az Erzsébet-leányárvaház. Görög katolikus szemle, 1915. 12. 05, 16.évfolyam, 49. szám, 3.old

³¹ A hadiárvákért. Görög katolikus szemle, 1916. 03. 12, 17. évfolyam, 11. szám, 3.old

³² A hadiárvákért. Görög katolikus szemle, 1916. 03. 19, 17. évfolyam, 12. szám, 3. old

³³ Nagyságos Asszonyom! Görög katolikus szemle, 1916. 03. 26, 17. évfolyam, 13. szám, 3. old

³⁴ Az előkelő hölgyközösség. Görög katolikus szemle, 1916. 10. 01, 17. évfolyam, 40. szám, 4. old

³⁵ Háborús segítség a tanítóknak és óvónőknek. Görög katolikus szemle, 1916. 12. 24, 17.évfolyam, 52. szám, 4.old

³⁶ Nyugdíjas tanítók, kisdédóvónők és özvegyek segélyezése. Görög katolikus szemle, 1917. 02. 11, 18. évfolyam, 6. szám, 3.old

³⁷ Az ungvári Élő-Rózsafüzér-Társulat. Görög katolikus szemle, 1917. 02. 25, 18 évfolyam, 8. szám, 2. old

A tavaszi munkákra is mozgósították a nőket és a gyermekeket egyaránt. A földművelésügyi miniszter volt az, ki országszerte minden vármegyének, így vidékünknek is intézett rendeletében meghagyta azt, hogy álljanak munkába mindazok, akik erre képesek. Ha a nők hadisegélyben részesültek, és mégis vonakodtak a munkába való állástól, attól azonnal meg kellett vonni a segély folyósítását. Illetve, akik mentesültek a hadkötelezettség alól, azoknak a gazdáknak meg kellett művelni a hadbavonult gazdák földjét is. Az Országos Közélelmezési Hivatal engedélyezett a lakosság részére befőzési célokra a rendes havi cukormennyiségen felül pótmennyiséget is.³⁸ Megjelent Ungváron is a női személyzet a katonai irodákban. A hosszú háború által teremtett helyzet egyre jobban megkövetelte a női munkaerő fokozottabb igénybevételét, a polgári, katonai irodáknál és üzemeknél. Az irodai alkalmazottak havi 200 korona juttatásban részesültek, a munka betöltésére jelentkezni az ungvári hadkiegészítő parancsnokságnál lehetett.³⁹

Az Ung-megyei patronázs Egyesület rendezett egy előadást, ahol az Országos Stefánia Szövetség igazgatója, dr. Madzsar József az anyák-és csecsemők védelmére hívta fel a figyelmet.⁴⁰

A háború utolsó évében A Magyar Asszonyok és Leányok Korona Alap Szövetsége szintén, mint eddig sokan – összefogott és a háborúban elesett vitéz harcosok özvegyeit, árváit, illetve a rokkanttá vált hősöket segélyezni próbálták és óvni a nyomortól.⁴¹ A Szociális Missziótársulat is kivette részét a városi tevékenységek lebonyolításában. Rónai Paula a társulat egyik beltagja előadásokat tartott 1918. február 20-22 között, ahová szeretettel vártak minden nőt.⁴² Áldásos tevékenységük közé tartozott az is, hogy Ungvár városában először nyitottak nővédő irodát, ahol úrinők tartottak felvilágosítást, jó tanácsot adtak, illetve gyors pénzbeli és természetbeni segéllyel is tudtak szolgálni a szegényebbeknek.⁴³ A városban volt ún. cselédközvetítés, ahol az Ungvárra érkező cselédleányokat, ingyen – jó és megbízható családoknál helyezték el.⁴⁴ A belügyminisztérium olyan rendeletet állított ki, amelynek értelmében minden cselédleánynak, arcképes könyvet kellett készítenie. Határozott és szigorú rendelet volt ez, hiszen ha cselédkönyv nélkül dolgozott valaki, akkor azért a cselédfenntartót vonták felelősségre és szigorú büntetés járt érte.⁴⁵ Minden első szülő asszony részesült a Pamut-központ részvénytársaság által, 19 méter fehér vászonban-maximális áron. Mindezt kérelmezni kellett a Magyarországi Pamut-központnál, a kérelem mellé csatolandó dokumentum volt

³⁸ A tavaszi munkára mozgósítják a nőket és gyermekeket. Görög katolikus szemle, 1917. 03. 11, 18. évfolyam, 10.szám, 3.old

³⁹ Női személyzet a katonai irodákban. Görög katolikus szemle, 1917. 05. 27, 18.évfolyam, 21.szám, 3.old

⁴⁰ Ungmegyei patronázs Egyesület. Görög katolikus szemle, 1917. 06. 03, 18.évfolyam, 22.szám, 2.old

⁴¹ A Magyar Asszonyok és Leányok Korona Alap Szövetsége. Görög katolikus szemle, 1918.01.13,19. évfolyam, 2.szám, 3.old

⁴² Szociális előadások. Görög katolikus szemle, 1918. 02.17, 19.évfolyam, 7.szám, 3.old

⁴³ A Szociális Missió- Társulat. Görög katolikus szemle, 1918. 04.14, 19.évfolyam, 15.szám, 3.old

⁴⁴ Ingyenes cselédközvetítés. Görög katolikus szemle, 1918. 04.28, 19. évfolyam, 17. szám, 4.old

⁴⁵ Arcképes cselédkönyvek. Görög katolikus szemle, 1918. 05.22, 19.évfolyam,19. szám, 4.old

a tiszti orvosi és hatósági igazolvány.⁴⁶ A fiatal leányok kiélhették művészi hajlamaikat is a városban, hiszen erre nyílt egy új lehetőség. Ugyanis K. Ferenczy Mártha festőművész festőiskolát nyitott Ungváron. A művésznő minden nap várta az érdeklődőket, 11-12 óráig vette fel a beiratkozásokat.⁴⁷

Északkelet-Magyarországon az emberek, a háború ellenére is – mindvégig próbáltak kitartani. Az első idők voltak azok, amelyek talán a legnehezebbnek bizonyultak, hiszen egy szempillantás alatt vált egész addigi életük rémálommá. A társadalom minden egyes tagja kivette a részét, a feladatokból. Látható az, hogy a legtöbb, amit tehettek egymásért, az a – segítség, kedvesség, odaadás volt – mindez folyamatos gyűjtésekben, adományokban mutatkozott meg.

1.3 Nők az első kórházakban. Közegészségügy, vonatkórházak Északkelet-Magyarországon

A háború kitörése után minden középületet, leginkább az iskolahelyiségeket lefoglalta a katonaság. Vidékünkön az iskolahelyiségekből egy pillanat alatt kórházak, laktanyák, sorozóhelyiségek lettek.

A háború kezdeti időszakában a hősök rá voltak szorulva, a társadalom rögtönzött segítségére. Hiszen ekkoriban nem volt még rendszeres kórházi ellátás, nem volt kitanult ápolószemélyzet, sem megfelelő orvosi felszerelés. Így a vasúti állomásokra tódult a közösség, hogy segítségére legyen a betegeknek és sebesülteknek. A betegápolás és ellátás terén mindenhol elől mentek a nők, akik azonnal gondozásba vették a hazáért szenvedő katonákat. A legtöbb nő, aki addig háziasszony volt, esetleg kényelemben felnőtt fiatal hölgy – az a háborúban minden idejét a betegek fáradtságos gondozására fordította. Asszonyok – gazdálkodást, háztartást elhanyagolva, mentek és minden testi-lelki erejüket a betegápolás szolgálatába állították.

A Vöröskereszt Északkelet-Magyarországi vármegyéken belül is akcióba lépett, és kiegészítő kórházakat hozott létre. Zemplén-megyében Tokajban, Szerencsen, Legenyealsómihályiban és Mezőlaborcon – vasúti állomáson. Továbbá Tarcalon, Parnón, Tavarnán, Sárospatakon és Battyánban. Sátoraljaújhelyen pedig a dohánygyárban rendezett be egy kétszáz ágyas kórházat a Vöröskereszt, amelyet gróf Széchenyi Ernőné vezetett. Ezenkívül a sátoraljaújhelyi vasúti állomáson működött a Vöröskereszt kötözője, amely az átvonuló sebesült katonák részére volt létesítve.

A sebesült katonák befogadására gróf Wolkenstein Oswald Bodrogkisludon, Windisch – Graetz hercegné pedig Sárospatakon rendezett be kórházat. Mindeközben már Dr. Chudovszky és Dr. Weinberger József járásorvos képzett ki ápolónőket, akik utána különböző kórházakban teljesítettek hasznos szolgálatokat.⁴⁸

⁴⁶ Ki kaphat vásznat maximális áron? Görög katolikus szemle, 1918. 05. 19, 19. évfolyam, 20.szám, 3.old

⁴⁷ Főiskola Ungváron. Görög katolikus szemle, 1918. 09. 22, 19. évfolyam, 38.szám, 4.old

⁴⁸ Gróf Mailáth József (1928): Élményeim és tapasztalataim a háború alatt, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 53-54old.

Ugyanezekben az időkben Ungváron, a sebesült katonák érdekében a Magyar Vöröskereszt Egyesület Ungmegyei fiókja a papnevelő-intézetben és a bazilita internátusban száz ágyas kisegítő kórházat rendezett be. Itt ellátták a katonákat, és felgyógyulásukat követően anyagi támogatásban részesítve küldték vissza őket családjuk körébe. A kórházakat sok esetben, a helyiek által összegyűjtött adományokból rendezték be. Adományoztak élelmiszereket, ágyneműket, szeszes italokat és anyagiakat egyaránt.⁴⁹ Elsők között voltak a galíciai harcterről hazatért katonák, akik mintegy ezren voltak elhelyezve – a főgimnázium, a Drugeth-téri általános iskola, és a csapatkórház épületeiben.⁵⁰ Ungváron is csakúgy, mint Zemplén megyében folytak az ápolónői tanfolyamok, 1914. szeptember. 15-én már a harmadik tanfolyam vette kezdetét, a Vöröskereszt által.⁵¹

A sok kapkodás és szervezetlenség miatt megjelentek a járványok, amelyekre korántsem voltak felkészülve. Sem a hadi, sem a polgári közigazgatás nem gondoskodott kellőképpen az óvintézkedésekről és a beteg, sérült katonák ellátásáról, így a társadalom igyekezett a közegészségügyi hiányokat, úgy ahogy pótolni. Leginkább a vasúti állomásokon, az ottani kötözőkben kellett volna leginkább vigyázni az egészségügyi viszonyokra. A sátoraljaújhelyi vasútállomás egy gócpont volt- a járványos megbetegedések melegágya, hiszen itt haladtak át a harctérre menő vonatok, a polgári személyforgalom vonatai, illetve a beteg-sérült katonákat is „vonatkórházak” által szállították. A vasútállomás elviselhetetlenné vált higiéniai szempontból is. Az infekciós vonatok is akár napokig vesztegeltek az állomáson, ezáltal a kolerában, vérhasban vagy tífuszban szenvedő beteg katonák az állomást, mondhatni fertőzőteleppé tették. A várótermek voltak a kötözők, amely kiszorította az embereket, ezért a vasúti étterembe várakoztak, ahol a beteg katonák étkeztek, ennek következtében a járvány egyre terjedt. Végül a várótermeket kiürítették, és átadták eredeti rendeltetésének. A belügyminisztérium pedig hozzájárult ahhoz, hogy az állomás mellett higiénikusan berendezzenek ún. barakkokat, ahol ezután ellátták a katonákat. Ezt követően fontossá vált a folyamatos fertőtlenítés – a falakat kimeszelték, a bútorszatokat sok esetben a nők szappanos, lúgos oldattal lemosták.⁵²

A vöröskeresztesek kitüntetése sem maradt el, Ungváron a sebesült és beteg katonák tekintélyes ellátása és ápolása körül, önfeláldozóan fáradók tevékenysége a legfelsőbb helyen is elismeréssel találkozott. A kórházi intézmények létesítése és fejlesztése körül a főispán gróf Sztáray Gábor tűnt ki, Ferenc Salvator főherceg ezért neki a Vöröskereszt tiszti keresztjét adományozta. Az orvosok is részesültek díszjelvényben, illetve az ápolónők is: Bródy Béláné, Vajdaffy Irén, Heller Paula, Arnold

⁴⁹ A sebesült harcosok érdekében. Görög katolikus szemle, 1914. 08.16, 15.évfolyam, 33.szám, 4.old

⁵⁰ A sebesültek Ungváron. Görög katolikus szemle, 1914.09.06,15. évfolyam, 36.szám, 3.old

⁵¹ Ápolónői tanfolyam. Görög katolikus szemle, 1914. 09. 20, 15.évfolyam, 38.szám, 3.old

⁵² Gróf Mailáth József (1928): Élményeim és tapasztalataim a háború alatt, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 55-56old.

Dorisz. ⁵³ Az ungvári közkórházban is 25 éves jubileumát ünnepelte Novák Domitilla a kórház nővéreinek főnöknője. A nővérek szeretetük és tiszteletük jeléül emléklapot nyújtottak át a főnöknőnek, illetve villásreggelit szolgáltak fel, ahol jelen volt a kórházi bizottság, vezetőség, orvosi kar, tisztviselők és lelkészek. ⁵⁴ A korban az elsők között megjelent vidékünkön a női orvos, aki Dr. Beretvás Lászlóné volt – a belügyminiszter a nagybereznai járásban a járvány-orvosi teendőkkal bízta meg. ⁵⁵

Az egészségügyet a háború idején leginkább a nők tartották össze, a Vöröskereszt ápolónői tanfolyamai pedig csak segítették ezt az egész folyamatot, hiszen szakmai tudást kaphattak ezáltal. A nők különben is a legalkalmasabbak a betegápolás szerepének a betöltésére. A fájdalmak és szenvedések iránt, az ő szívük volt a legfogékonyabb. Mailáth József szerint gyöngédségük, türelmük és szorgalmuk csodákat művelhet a betegágy körül.⁵⁶

⁵³ Vöröskeresztesek kitüntetése. Görög katolikus szemle, 1915.09.26, 16.évfolyam, 39.szám, 2.old

⁵⁴ Közkórházi főnöknő 25 éves jubileuma. Görög katolikus szemle, 1915. 12. 12, 16.évfolyam, 50.szám, 3.old

⁵⁵ Nő – orvos Nagybereznán. Görög katolikus szemle, 1916.05.21, 17. évfolyam, 21. szám, 3.old

⁵⁶ Gróf Mailáth József (1928): Élményeim és tapasztalataim a háború alatt, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 53old.

II. FEJEZET

Nők helyzete a két világháború között

2.1 Az „új – modern nő” megjelenése a 20. századi Nyugat-és Kelet Európában

Európa különböző országaiban a „hagyományos női szerepek” a Nagy Háborút követően kezdtek feledésbe merülni. Kérdésként merül fel, hogy mit is értünk igazából a hagyományos női szerepek alatt? Szokták említeni, hogy ez magába foglalja az - anya, a feleség, a gondoskodó, az otthon keretei között maradó, valamint szerető képét. „Az asszonyok családi feladatai között a cselekvés dominált: a gyermeknevelés, a rokoni kapcsolatok ápolása, idősgondozás, vallási és egyházi ügyek intézése, valamint a háztartás irányítása”.⁵⁷

A hagyományos női szerepeket, az idő múlásával felváltották az új vagy modern női szerepek. Mindez fokozatosan, lépésről-lépésre változott a nyugati társadalmaktól kezdődően, Magyarországon is. A leglátványosabb változás az volt, hogy a nők beléptek az évszázadokon keresztül csakis férfiak által fenntartható területekre. Először a 19. század második felében látható az, hogy megjelennek a nők az oktatásban és fokozatosan az egyetemeken is. Megjelennek azok a „nőket felkaroló” szervezetek, egyesületek melyek mindezeket támogatják, illetve a Nagy Háború volt a legnagyobb fordulópontra, ez a tragikus eseménysorozat volt az, amely meghatározta a modern nő megszületését. Új területek rajzolódtak ki a nők számára, a közélet, a politika, a szabadidő eltöltés, sőt megfigyelhetővé váltak a sport világában is.⁵⁸

Ugyan ezek a jelenségek voltak igazak a keletebben fekvő Szovjetunióra. A szocialista forradalom felszabadította a lakosság múltban elnyomott többségét: a nőket. A szovjetrendszer is elkezdte a nőket egyforma joggal illetni, megnyitották az utat az új foglalkozások felé, amely azelőtt a férfiak kiváltsága volt, illetve ebben az államban is kezdetét vette a nők művelődéshez való joga. A nők tehát egyre jobban, „új nőkként” - szélesebb körben váltak a társadalmi élet aktív résztvevőivé.⁵⁹ A szovjet államban fokozottan felerősödött a nőiességnek egy klasszikus formája, ami lényegében a szépítkezésen, a családon és az anyaságon alapult. A társadalom civilizálásában a főszerepet „a modern – új nőknek” szánták, kiknek feladata volt a külsőjük gondozása és környezetük otthonossá tétele. Sztálin megfogalmazásában feladatuk, hogy: „megszépítsék az életet”.

Azoktól a szovjet nőktől, akik a munkás és paraszti rétegekhez tartoztak, távolról sem követelték, hogy csupán a családi életben vegyenek részt. Az állam felfogása szerint, az ilyen nőknek a termeléshez való hozzájárulása fontosabb, mint valaha. Ők a korszakban a „munka hősnője” címet

⁵⁷ Rosta Andrea – Ádám Szilvia (2014): Női élethelyzetek, L'Harmattan – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 23.old

⁵⁸ Uo. 24-25.old

⁵⁹ G. Glezerman (1955): A néptömegek alkotó szerepe a szocialista társadalom fejlesztésében, In: Pach Zsigmond Pál: A Magy. Tud. Akadémia Történettudományi Intézetének Értesítője, Budapest, 5old.

kapták, hiszen: tudtak élni, értékelné a szépet, szeretni a divatot, a kultúrát – de mégsem feledni, hogy a nők egyben anyák is, sőt mindenekelőtt azok.⁶⁰ A szovjet állam, az egyenjogúságot nemcsak az oktatás, a kultúra, egészségügy területén adta meg, hanem a politikai életben is. Az államban a nő hős volt, bátor, a haza anyja. Magyarországot tekintve, nem feltétlenül ez volt az általános felfogás, hiszen itt a nő kiszámíthatatlan, gyenge, ösztönös lényként volt bemutatva, akinek nincs keresnivalója a politikai életben.⁶¹ Mindezen általánosítások ellenére viszont voltak olyan magyar nők is, akik megállták a helyüket a politikai életben, később ez is említésre kerül.

A „modern nőiesség” kialakulására, egyáltalán nem meglepően nagy hatást gyakorolt az amerikai filmek egyre inkább és feljebbvaló népszerűsége. Európában is megjelentek fokozatosan a filmgyártás remekei, tehát az amerikai filmek virágkorukat élték, 1924-25 között az egész világon uralkodásnak indultak. A filmekkel a női szerepeket és az amerikai életmódot is példaként mutatták be, tehát az amerikai divat és szokások egyvelege így került meghirdetésre. A revü, a revüfilm, illetve az átlagosnak mondható film is a nők „görl” típusát mutatta be, azaz - az erős, önálló modern nőt, vagy épp - a naiv, butácska, gátlástalan végzet asszonyát.

Az első ún. *flapperfilm* (*The Flapper*) 1920-ban készült és az amerikai jazzkorszaknak megfelelő évek nőiességét, a nőies jelentését alakították benne. A flapper eredetileg egy brit angol kifejezés, mely azt jelenti, hogy modern és elsőbálozó leány, ebből nőtt majd ki későbbre a charlestont táncoló és nyilvánosan dohányzó, koktélt iszogató fiatal lány figurája is. A legtöbb filmben még azt is hirdették, hogy hogyan alakul át egy lány mivel flapperként viselkedik, azaz népszerűtlenből – közkedvelté válik.

Európa országaiban különbözően terjedtek el a nőkről alkotott új ideálok. Például a német lapokban háromféleképpen jelentek meg: a „Gretchen” azaz - a naiv, copfos fiatal lány, aki erőtlen, vagy akinek fontos a vallás és a tradíciók őrzése. A „görl” – aki sportol, vonzó, hideg és számító. Végül a „garconne” – aki a kétnemű, aki művész és független és körülbelül az első Gretchennek teljesen az ellentéte.⁶² Németországban a modern nőkről képet alkotott Hitler is, aki szerint a nőket meg kellett óvni a politikától és ez a megbecsülésük érdekében fontos. A nemzetszocialista nőideál a természetes, festetlen szőke, cicomázatlan nő volt. Közéjük tartozott a náci elit feleségeinek zöme is, akik színészek, énekesek, művészek vagy épp pilótanők voltak.⁶³

⁶⁰Studer Brigitte: Az új típusú nő. A nemek szerepe az 1945 előtti kommunizmusban, 2001/4-5.lapszám, Rubicon, <https://rubicon.hu/cikkek/az-uj-tipusu-no>

⁶¹ Horváth Ágnes (2017): A nők választási aktivitása a két világháború között, Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 279old. <http://www.irisro.org/tarstud2017junius/53HorvathAgnes.pdf>

⁶² Sipos Balázs (2023): „Amerika, ezeremeletes mennyország”. Amerika és az amerikanizmus a Horthy-kori nyilvánosságban, Napvilág Kiadó, Budapest, 264-266, 269old

⁶³ Arany Éva, Németh István: Hitler és a nők, 2005/10-2006/1.lapszám, Rubicon, <https://rubicon.hu/cikkek/hitler-es-a-nok>

Egyébként minden országban változásokat akartak teremteni nőkről és kultúráról gondolkodva egyaránt, pl. Magyarországon a több amerikai kulturális termékeket magyarrá akarták teremteni, Franciaországban a jazzt és a szépségversenyeket francia képre akarták változtatni, Angliában pedig a foxtrotot szintén saját elképzelésükre alakítani.

Martha H. Patterson szerint az új nőnek nagyon sok eltérő típusa létezett a korszakban. ” *Ilyen lehetett a szüfrazsett, az egyetemre járó lány, a fogyasztásban megjelenő fiatal nő, a szocialista nő, a vallási, kulturális, jótékonyági vagy érdekképviselői egyleteket alapító, azokban aktív nő, a vamp, a férfitárs, továbbá az anyagi, szellemi függetlenségre törekvő, szabad akaratából férjhez menő nő*”. Ezek ellenére hiába volt több típusban megjelenő nők összesége, akkor is voltak fokozatbéli különbségek pl. valamelyik nő ugyan diplomás volt, de ezzel egyenlően nem mutatkozott feministának.⁶⁴

2.1.1 A női választójogért folytatott harc és női munkavállalás Európa egyes országaiban a két világháború között

A női választójog kiterjesztése számos országban vitatott kérdésként jelent meg. Több szervezet és női emancipációt kitűző egyesület is harcolt a választójog eléréséért. Magyarországon leginkább - a Nők és Társadalom folyóirat, amelyet a legismertebb feminista Bedy-Schwimmer Róza szerkesztett.

Az első 1917-es Vázsonyi féle választójogi tervezetben sikerült a női választójogot megjelentetni, mely vitára került, viszont sikertelen végkifejlettel végződött. Az 1918-as. I. néptörvény során emelkedett törvényerőre, a női választójog a Károlyi-kormány idején, a törvény kimondta, hogy „*a nők 24 éves koruktól további megszorítás nélkül szavazhatnak*.” Később (1919) a női választójogot a Tanácsköztársaság is helybenhagyta, és 18 évre szűkítette a korhatárt, egységesen.⁶⁵ A nőknek már legalább hat éve magyar állampolgársággal kellett rendelkezni ahhoz, hogy szavazhassanak, illetve elkerülhetetlen szempont volt, az írni – olvasni való tudás.⁶⁶ A nők választójogának odaítélése is kényes vitákat szült a társadalmon belül. Több korabeli cikk is szól arról, hogy a falusi nők valójában nem is örültek a választójognak, amely meglepőnek tűnik, mai szemmel nézve is. Ugyanis a korban számtalan nő, és az egyesületek hú tagjai évtizedeken át harcoltak a jog odaítéléséért. A feministák nem is kívánhattak volna már ennél többet, és elérték végső céljukat. Kiderült az, hogy a vidéki hölgyek legtöbbször, azért nem örül az „új nő” megjelenésének, mivel elmondásuk szerint „*a férjnek a legnagyobb segítség a háztartáshoz értő nő, a diplomás nő viszont nem tud kevés pénzből színvonalas*

⁶⁴ Sipos Balázs (2023): „Amerika, ezeremeletes mennyország”. Amerika és az amerikanizmus a Horthy-kori nyilvánosságban, Napvilág Kiadó, Budapest, 264-266, 269old.

⁶⁵ Dr. Nánay Mihály (2022): A női választójog, Sajtómegjelenés, Rubicon Intézet (letöltés dátuma: 2022. december. 10) <https://rubiconintezet.hu/2022/03/10/a-noi-valasztojog/>

⁶⁶ Papp Barbara, Sipos Balázs (2017): Modern diplomás nő a Horthy-korban, Napvilág Kiadó, Budapest, 162-163.old

otthont biztosítani”.⁶⁷

Fontos kiemelni azt, hogy a Tanácsköztársaság által kiadott 1919. évi rendelet értelmében sem szavazhatott bármelyik nő. A rendelet csak a lakosság kb. 50%-ának adott választójogot. Ez a szabályozás volt a korszak egyetlen olyan választójogi rendelkezéseket tartalmazó dokumentuma, ahol a két nem között nem volt különbség téve, viszont mégsem tekinthető demokratikusnak.

A Friedrich-kormány hatalomra kerülésének idején (1919. augusztus), a miniszterelnöki rendelet kimondta, hogy a választó 24 éven felüli lehet, nő esetében műveltségi cenzussal rendelkező kell legyen. E kormány által a lakosság 40%-a vehetett részt, az 1920 januárjában rendezendő titkos nemzetgyűlési választásokon. A korszak során a kormányok átrendeződésével változott a választójogok szabályozása is, volt olyan eset is, mikor 30 éves kortól szavazhattak a nők. Elmondható az, hogy a választójogi rendelkezés szigorúbb feltételek teljesítését követelte csakugyan a nőktől, mint a férfiaktól.⁶⁸ Tehát, a nők 1920-ban választók és választhatók lettek, siker volt a jogkiterjesztés terén, de sajnos a nők jelentős része 1922-re el is veszítette jogát. Míg 1920-ban – 1,765 millió nő kapott választójogot, addig 1922-re ez a szám 610 ezerre csökkent. A csökkentés összeköthető a konzervatív politikai és kultúrpolitikai fordulattal. Ez a fordulat a nők választójog szűkítésén kívül a nők továbbtanulási jogát is korlátozta. A korszak kezdete leginkább azt hangsúlyozta, hogy a nőt vissza kellene küldeni a családi életbe, és betöltött szerepét a társadalomban annak kellene megszabnia, hogy hogyan értékeli a családon belül a férfi a nőt, és milyen rangra emeli feleségét, az anyát a társadalom.⁶⁹

1922-ig tartott a „háborúból a békébe való átmenet második típusú kísérlete”, ami az előbb említett konzervatív és nacionalista autoriter politikai rendszert foglalja magába. Ugye ekkor megindult egy demobilizálási hullám (olyan rendszer, amely a nőket újra társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai passzivitásra próbálta kényszeríteni). Ugyancsak a demobilizálást szolgálta az ún. *numerus clausus* törvény, ami előírta a zsidó hallgatók arányának a csökkentését, de nemcsak azokét, hanem rábízta az egyetemekre, hogy fölvesznek-e nőket a képzésekre vagy nem.

A demobilizálási hullám idején, nemcsak ilyen törvények születtek, hanem a feminista mozgalom bírálói nemzetközi eredetét és bűnös forradalmi szerepét is hangsúlyozták. A mozgalom képviselői – vezetői többen emigráltak. Ellenséggént tekintettek Bedy-Schwimmer Rózára és Glücklich Vilmára egyaránt, „a Károlyi-féle forradalom fűriáinak” emlegették őket.⁷⁰

A 20. század derekára a nők kiteljesülésében már csak az volt a kérdés, hogy mennyire akarnak

⁶⁷ Sipos Balázs: Az Új Idők mint női lap a két világháború között, 298.old, (letöltés dátuma: 2022.09.27)

⁶⁸ Papp Barbara, Sipos Balázs Uo. 163-166.old

⁶⁹ Zsuga Tímea (2013): A női és a gyermekjogok szabályozásának története a 19. és 20. században. A dolgozó nők évszázada – a nők munkajogi helyzetének változásai a 20. században, Miskolci Egyetem ÁJK-JT, Miskolc, 23.old

⁷⁰ Papp Barbara, Sipos Balázs (2017): Modern diplomás nő a Horthy-korban, Napvilág Kiadó, Budapest, 52-54.old

élni egyenlőnek tűnendő lehetőségeikkel. Azért tűnendő, mert a fentebb kifejtett demobilizálás, és az államszocializmus fennállásának idején az egyenlőség ellenére is jelen volt a nők diszkriminációja, elsősorban a karrierlehetőségekben és a bérezésben. Az iparosodás előrehaladtával a nők is egyre jobban eljártak otthonról, de szakmunkát nem bíztak még rájuk – betanított munkásként, napszámosként kaptak, havi vagy napi béreket. A korszakra vonatkozólag létfontosságú kiemelni, hogy csökkent a gyermekszülések száma, mert az orvostudomány segítségével (terhesség elleni védekezés, betegségek gyógyítása) a nők élhettek reprodukciós szabadságukkal, és nem kellett fiatalságukat feláldozni, 6-8 gyermek felnevelésére, mint azt korábban tették. Mindezen változások ellenére sokakban társadalmilag megmaradt a nőkhez fűződő mindenkori igény: legyen hagyománykövető, örök háttérszereplő.⁷¹ Európai jelenség volt az, hogy megpróbálták a nőket visszaterelni a hagyományos női szerepekhez. Magyarországhoz hasonlóan, Olaszországban is mentek végbe ilyen jelenségek: a tradicionális „*donna brava*” után, a politizáló „*donna italiana*” tűnt fel. A fasiszta országban majd megjelent a harcosan anyai „*donna fascista*” női szerep, amely lényegében az állam és a család iránti kötelezettségét egyaránt kívánta teljesíteni. „A nő elsőrendű szerepe a nemzet fenntartásában a gyerekszülés és nevelés, ez azonban nem kizárólag magánéleti feladat, mert ezzel a „nemzet határát kulturálisan és szimbolikusan is védik”. Egyébként a nyugat - európai országokban élő nőkkel szemben kevésbé volt elvárt a hagyományos női szerep visszaállítása, mint pl. a vesztes kelet - európai országokban élő nőkkel szemben. Például a Magyarországi helyzetet tekintve, az volt a nemzetközi elképzelés, hogy a trianoni „tragédia” kapcsán az itt élő nőknek támogatniuk kell a hazát: „*a magyar leány mentől önmehtagadóbb és önfeláldozóbb feleség és anya legyen. Mert csak ezzel segíthet hazája sorsán. Az egyéni életnek nincs joga olyan országban, amely haldoklik a csapások alatt*”.⁷²

Csehszlovákiában, az anyaország szomszédjában sem folytak le ezek a folyamatok „zökkenőmentesen”. A lakosság csaknem 7milliója rendelkezett választójoggal 1920-ban, ebből a nőválasztók száma több mint a felének tudható be.⁷³ Az országban élt magyar kisebbség is, akik a Szlovenszko és Ruszinszko államalakulat közé kerültek. Társadalmi és politikai szerepvállalásukat nagyban meghatározta az, hogy mekkora volt a közösség létszáma. A közösség létszáma pedig egyre csökkent, hiszen nagyszámú volt az elvándorlás. Az ide „átkerült” lakosság állampolgársága sem volt először tisztázott, csak azok kaphattak állampolgárságot, akik 1910 előtt is illetőséggel rendelkeztek a köztársaság területén. Az 1930-as népszámlálás kb. 16ezer hontalant számlált a mai Kárpátalja

⁷¹ Horváth Júlia Borbála (2008): Újnőkorszak. Intermentalitás a XX. század második felétől Magyarországon, L'Harmattan, Budapest, 16old.

⁷² Sipos Balázs (2023): „Amerika, ezeremeletes mennyország”. Amerika és az amerikanizmus a Horthy-kori nyilvánosságban, Napvilág Kiadó, Budapest, 267-272old.

⁷³ Simándi Irén (2009): A nők parlamenti választójogának története 1848-1938, Gondolat Kiadó, Budapest, 180old.

területén, ezek között természetesen nőket is. Ebből kifolyólag az érdekvédelem is másmilyen volt, az új politikai elit már nem a földesurakból állt, hanem értelmiségiekből, ügyvédekből, tanárokból.

A közösség egyik legfontosabb célja annak elérése volt, hogy a nyelvhasználat tisztázott legyen és biztosított. A Csehszlovák Köztársaság nyelvpolitikája pedig megengedőnek bizonyult. Született egy 1926-os nyelvtörvény, amely lehetővé tette a szabad nyelvhasználatot egyházak, intézmények, vállalatok számára, ugyanakkor a kétnyelvű feliratok is a mindennapok részei voltak.⁷⁴

A Szovjetunióban először az 1936-os új alkotmánnyal határozottan kimondták, hogy a szovjet nők egyenjogúak a férfakkal szemben. Hatalmas hírnek számított ez akkoriban, az egész világ sajtója erről számolt be. A bolsevik forradalom volt az, mely ezt az egyenlőségelvet elkezdte bevezetni. Egy korábbi 1918-ban megjelent polgári törvénykönyv azonos jogokat adott a férj és feleség számára, a házaspár szabadon választhatta meg családnevét, ezenkívül eltörölték a törvényes és törvénytelen gyermekek közötti különbséget. Megjelent a válás fogalma is a kommunista államban, ugyanis a cárizmus idején ez mondhatni elképzelhetetlennek bizonyult.

A nők bár a legtöbb esetben egyenjogúként és munkahősként voltak kezelve, viszont voltak itt is kivételek. A nőkről mondott ítélet az Internacionálénak az osztályöntudatra vonatkozó definíciójában gyökerezik, mely kizárta a nőket. Az osztályöntudatot a nehézipari területeken dolgozó munkásokhoz kötötték – a nehézipari tevékenységek, pedig nem egyeztethetők össze a nőiességről kialakított képpel, hisz kevés nő dolgozik ilyen munkahelyen. Ez a szemlélet azt sugallja, hogy egyes munkahelyek nőietlenné teszik a nőket, hisz nem nekik való. Alakultak olyan esetek, hogy a munkásszervezetek szándékosan olyan helyeken tartották gyűléseiket, ahová a nők nem mehettek, mert társadalmilag és kulturálisan is kivoltak onnan zárva. A korabeli felfogás szerint: tisztességes nő nem lézeng az utcán, nem jár el kocsmákba vagy ehhez hasonló helyekre.⁷⁵

Az egykori Jugoszláviában is elkezdtek a nők mozgolódni és akárcsak a kelet-közép-európai nőknek így számukra is fontos volt az a feminista tapasztalat, amelyet a korábban lezajló szüfrazsett mozgalomból szűrtek le. Szlovéniában, Horvátországban, Szerbiában és Bosznia-Hercegovinában is jelen voltak már nőegyletek, amelyek kapcsolatba is léptek nyugat-európai nőkkel. Tehát a már felsőfokú végzettséggel rendelkező nők csatlakoztak a nőszervezetekhez és együttes erővel kezdtek el dolgozni azokon a társadalmi reformokon, amelyek elvezethetnek a választójog megszerzéséhez. Jugoszláviában a női választójog odaítélése 1918-tól volt napirenden, de ekkor még a nők az új

⁷⁴ Szakál Imre (2021): Az első Csehszlovák Köztársaság időszaka (1918-1938). Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján, In: Kárpátalja története. Örökség és kihívások – Monográfia, II. RFKMF-RIK-U”Kft., Beregszász-Ungvár, 423-427old.

⁷⁵ Studer Brigitte: Az új típusú nő. A nemek szerepe az 1945 előtti kommunizmusban, 2001/4-5.lapszám, Rubicon, <https://rubicon.hu/cikkek/az-uj-tipusu-no>

államrendben nem tettek szert erre a jogra.⁷⁶

A női választójog odaítélése nemcsak a kelet-közép-európai országokban okozott fejtörést, hanem a nyugat-európai országokban is. Angliában 1918-ban vezették be a választójogi reformot, a csaknem 22millió választóból, 8,8millió volt nő. Németországban összességében a háború után csaknem 36millió választó volt.⁷⁷ Az országban a nemzetszocialista rezsim a nők életterét a „*Kinder, Küche, Kirche*” jelzőkkel illette – átfordítva: gyerekek, konyha, templom. Itt a rezsim elutasította fejlődésüket és kitörésüket, megszabva úgymond egy határt számukra, ahonnan nem is kéne, hogy kitörjenek. Ehhez a német jelenséghez, hasonlít a korábban említett magyar és szovjet helyzet is – a nők demobilizálása vagy szándékos kizárása. A demobilizálás során több korabeli megnyilvánulás is volt, melyek azt a benyomást keltették, hogy a korszakban a nőket alapvetően kiszorították továbbra is a középosztálybeli pályákról. Ezek az elutasító megnyilvánulások csupán ellenreakciók voltak a nők meglehetősen gyors térfoglalására a hivatalokban, irodákban és egyes szakmákban. Ugyanis a dolgozó nőkkel szemben az volt az általános felfogás, hogy nőietlenné teszi őket az irodákba és hivatalokba való bejárás – ezt sugallta a kékharisnya fogalma is, ezenkívül azt mondták az ilyen nőkre, hogy elmenekülnek a családi hivatás és a háztartási feladatok végzésétől.

Az összesített társadalmi vélemények és a véleménykülönbségek ellenére is a nők jelen voltak már nagyrészt a munka világában.⁷⁸ A legtöbb tény és adat arra utal, hogy a nők munkavállalására hatalmas befolyásként hatott az első világháború megtörténte, hiszen ekkor álltak be a nők a férfiak helyett a „munkaerőpiacra”, viszont a sok erre lévő bizonyíték ellenére is vannak olyan felvetések és adatok, melyek az ellenkezőjére utalnak. Pl. Nagy-Britanniában a dolgozó női munkaerő aránya rendkívül stabil: 1901-ben 29,1 százalék, 1921-ben 29,5 százalék volt, 20 év alatt rendkívül alacsony mértékben változott a számadat. A kereső nők aránya a női népességen belül 30,4 százalékról – 35,6 százalékra emelkedett, ezzel szemben a férfiaké erősebben, 61,4 százalékról- 68 százalékra nőtt, lényegében az egész kereső népességen belül az látszik kiderülni, hogy a nők aránya egyáltalán nem változott. Megtévesztőnek és ellentmondásosnak bizonyulnak ezek a felvetések lehet, hogy a számadatokban az mutatkozik meg, hogy a nők nem robbantak be egészen a munka világába, de társadalmi szerepükre, az akár csekély munkavállalás is hatással volt. Elmondható az, hogy a témát kutatók között is vannak ellentmondásos vélemények és eredmények, valószínűleg országok számadatai is különböznek ezen a téren egymástól. A háború ideje alatt a nők a kereskedelemben is elhelyezkedtek, a briteknél pl. félmillióan. Voltak nők a rendőrségen, tengerészeti segédszolgálatban

⁷⁶ Feldman Andrea (szerk.) (2008): A nők Horvátországban. Nőtörténelem és női művelődés - Feminizmus és Történelem Balassi Kiadó, Budapest, 131 old.

⁷⁷ Simándi Irén (2009): A nők parlamenti választójogának története 1848-1938, Gondolat Kiadó, Budapest, 180. old

⁷⁸ Bódy Zsombor: Az új nő a két világháború között. A középosztálybeli nő helyzetének változásai a Horthy-korszakban, 2011/12. lapszám, Rubicon, <https://rubicon.hu/cikkek/az-uj-no-a-ket-vilaghaboru-kozott>

is. Franciaországban is majdnem ilyen adatokkal szembesülhetünk, itt a háború előtt csaknem 100 ezer nő dolgozott az államigazgatásban, ez a szám 1921-re 200 ezerre növekedett. A számadatokat azzal is magyarázzák, hogy: 1914-1918 között valóban megfigyelhető a nők berobbanása a munkaerőpiacra, viszont ahogy vége lett a háborúnak rohamos volt a munkában való szerepüknek a visszaesése, ugyanis visszatért a legtöbbjük az otthoni szerepekhez. A férfiak is hazatértek, sokan közülük rossz szemmel nézték a női térfoglalást az őket illető munkahelyeken, attól féltek, hogy a női munkaerő alkalmazása az ők helyzetüket fogja lerontani. Ezenkívül a nők azért is vonultak vissza, mivel a fegyverkezési ipar sem dolgozott olyan mértékben, mint a háború idején, nem volt időközben az a tébolyító ütem. Ezzel szemben azok a nők, akik beléptek a hivatali és kereskedelmi munkába azok nem távoztak onnan, a gyári munkásnők nagy része megmaradt. A nők már nem fogadták el a rájuk kényszerített munkát, pl. nem akartak már cselédek lenni, Ausztria volt az az ország a háború után, ahol a cselédek száma drasztikusan lecsökkent. Németországban 1914-1918 között 200 ezerrel csökkent a számuk, Franciaországban 150 ezerrel, Nagy-Britanniában 400 ezerrel, a háborút követően egyetlen egykori cseléd sem akart visszakérülni ehhez a munkavégzéshez. Németországban megjelentek ebből kifolyólag a munkanélküliség első hullámai, tehát az egykori cselédek jövedelem nélkül maradtak, de mégis inkább a nyomort választották.

Csökkent a nők foglalkoztatottsága a textiliparban is, hiszen a gépesítés is megjelent, így kevesebb szorgos kézre volt már szükség. Franciaországban 5 év alatt csaknem 163 ezer nő hagyja el a textilipart, de majdnem 14 ezer férfi lép be helyükre. Angliában 80 ezer nő hagyta el a textilipart. Az mondható tehát el, hogy mindenütt növekszik a nők száma a munkahelyeken: az irodákban, minisztériumokban, különböző állami alkalmazásokban, kórházi alkalmazottakként, tanítónőkként és a szabad pályákon dolgozó nőkként elhelyezkedve. Erősödött a “harmadikszektorba” a nők beáramlása és ez egyre jobban felerősödött a század végéig. Az egykori cselédek és mezőgazdasági munkásnők is, akik megtanulták az új technikát elkezdtek majd részeseivé válni a gép-és vegyiparnak. Önmagában az ipar is megszokta a nők jelenlétét és elkezdtek olyan gyártási eljárásokat kialakítani, amely alkalmazkodott a nők sajátos képességeihez pl. a gyorsaságukhoz, amelyet próbáltak kiaknázni. A háború után ezek a gyárak elkezdtek bevezetni a futószalagon végzendő munkát és idővel a nők is megszokták azt, hogy a gépekhez alkalmazkodni kellett. Kialakult egy teljesen újfajta munkamegosztás, ami fejlődést hozott magával és ez összefüggésbe is hozható a nők képzettségi színvonalának emelkedésével.⁷⁹

⁷⁹ Sullerot Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 147-156old.

2.1.2 Politikusnők egyes európai országok parlamentjeiben. Lengyel, magyar, német és cseh nők jelenléte a tudományokban

Európa nyugati és keleti országaiban is megjelent egy polgári modell, amely az aktívabb életforma kialakulását hozta magával, tehát - új lehetőségeket. A tanulás, a munkavállalás és a politikai élet is nyílt tereppé vált a nők számára, és nem is hajlandóság volt sokszor a dologban, hanem fizikai teljesítőképesség: ki mennyire és milyen mértékben bírja az otthoni terhelés mellett. A polgári – középosztálybéli nők helyzetének változása egy hatalmas globálishullámnak felel meg, és egész Európa társadalmaiban hatást gyakorolt.⁸⁰

A Nagy Háború lezárását követő években mondható már el igazán, hogy *„az új nők életük egy vagy több területén a férfiakkal való egyenlőségre törekedtek, társadalmi pozíciójukat nem férjük, apjuk valamelyik férfirokonuk pozíciójához kívánták kötni, hanem maguk akarták meghatározni”*.⁸¹

A nők fokozatosan megkapták a női választójogot, ebből kiindulva szükség volt az őket való képviselőre is. A jogi lehetőség megteremtésének pontos dátuma minden országban más volt, kulcsproblémának tekintették a nők alulreprezentáltságát a nemzeti parlamentekben. A nőknek nemcsak a jelenlétük volt fontos a politikai kérdések meghozatalánál, hanem a hatásuk is. Ahogy a politikai pártok szerepe nőtt a kormányzati munkában, egyre inkább a demokratikus folyamatoknak a nők is kulcsszereplőivé váltak és fontos lett az, hogy ők is reprezentálhassák vágyaikat és kiállhassanak politikai érdekeikért. A nők politikai részvételének a megvalósulását több területen vizsgálták, de elsősorban: a pártban, aztán a választási rendszerben, a nemzeti parlamentben, a helyi döntéshozó szervben később pedig a szakszervezetekben és a mozgalmak által. A felsoroltak közül egyébként a választási rendszer az, amelyik a leginkább befolyásolta a nők bekerülését a parlamentbe. 1920-ig a nyugat-európai országokban a nők már megvívták keménynek mondható harcukat.⁸² Már 1919-ben Lady Astor képviselőnek volt választva Nagy-Britanniában, ugyanis ekkor már megszüntetésre került a választhatóság a nemek szerinti megkülönböztetés. Ezen esemény után, 10 évvel később Margaret Bondfield lett a munkaügyi miniszter és a kabinet tagja is.⁸³ A politikai emancipáció javarészt végbement, de még mindig voltak nehezebben megvalósítható célok. Elismerték ugyan a nők politikai egyenlőségét, de a társadalmi és politikai konvenciók kombinációja távol tartotta őket a politikától. Kezdetben sokszor csak úgy tudtak politizálni, ha ők is elkezdtek férfiként viselkedni. Barbara Castle (brit politikusnő) volt az, aki elfogadta a férfiterminusú politikát,

⁸⁰ Bódy Zsombor: Az új nő a két világháború között. A középosztálybeli nő helyzetének változásai a Horthy-korszakban, 2011/12.lapszám, Rubicon, <https://rubicon.hu/cikkek/az-uj-no-a-ket-vilaghaboru-kozott>

⁸¹ Lakatos Gabriella (2020): Karriercélok és házasság. Női sikernarratívák az 1931 és 1944 között készült magyar vígjátékokban, Korall 21.évf.81.sz.139.old

⁸² Palasik Mária (szerk.) A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon (Budapest, 2007), 45-48old.

⁸³ Sullerot, Evelyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 156old.

de Jennie Lee (brit parlamenti képviselő) sem beszélt sosem nőként. Sok helyen a jobboldali pártok nem is indítottak női jelölteket és ebből kifolyólag 10 százalékkal több szavazatot kaptak. Németországban, Franciaországban és Olaszországban a nők pedig a jobboldali pártokra szavaztak tehát általában azokra, akik stabilitást, biztonságot és tiszteletet sugároztak. A nők sokszor az egyházak befolyása alatt álló pártokat is preferálták, pont emiatt a francia nők csak 1944-ben kapták meg a választójogot.⁸⁴

A nyugat-európai országokkal ellentétben a magyar parlamentbe 1920 és 1944 közötti időszakban összesen öt képviselőnő került be. A magyar politikusnőket fontos kiemelni és a következő leírásban ismertetni is őket, hiszen ők is kulcsszereplői annak, hogy ma a magyar nők úgy élik mindennapjaikat ahogyan – választójoggal, egyenlőséggel és lehetőségekkel telve.

Az első képviselőnő, Slachta Margit volt, aki 1920. március 25-26-án megtartott választásokon nyert parlamenti mandátumot, ekkor volt 36 éves. Budapest I. választókerületében indult Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, olyan mértékű eredményeket ért el, hogy három férfit utasított maga mögé. A korabeli, céltudatos nőnek szívügye volt a közjó tétele, a Keresztényszociális Néppárt tagja volt, illetve a Keresztény Női Táborot vezette. Ezeken kívül a Szociális Missziótársulat keresztény feminizmust hirdető missziós nővére is volt. Elmondható róla az, hogy sokat tett annak érdekében, hogy tiszteljék, és a parlamentben is rövidesen kivívta a tiszteletet magának. A szakirodalom úgy ír róla, hogy művelt, szociálisan érzékeny nő volt, akiről az terjedt, hogy „Egyetlen férfi van a parlamentben: Slachta Margit”. Az, pedig vita tárgya, hogy ez a jelző elismerés, esetlegesen gúny.⁸⁵

A korszakban megjelenik Kéthly Anna is, aki a magyar parlament legtöbb ciklusban megválasztott női képviselője volt. Hosszú és eredményes munka volt az övé, és ezalatt az idő alatt több parlamenti bizottságnak is tagja volt, többek között a Zárszámadó bizottságnak, a Múzeumi bizottságnak, a Közoktatásügyi bizottságnak. A hölgy egy igazi korabeli példaképnek számított, hiszen 33 évesen választották meg először, több nyelven beszélt, gyors-és gépíró szakképesítéssel rendelkezett. Ezeken kívül a Magyarországi Szociáldemokrata Párt könyvelője volt. Anna mellett megjelenik Orosdy Fülöpné, aki a második nőképviseelő volt a parlamentben. Megválasztása igen hangos vitát keltett, mivel egy férfi kollégáját Krudy Ferencet utasította maga mögé 20 szavazat többlettel. Nevéhez köthető az, hogy palotájában hadikórházat rendezett be, birtokán, pedig rokkanttelepet létesített. Fokozatosan belekerült a Vörös Kereszt Egylet munkáiba, arra lehetünk figyelmesek, hogy a korszakban ő az a női képviselő, aki a szociális kérdések felé fordul és tenni kíván mellettük.

⁸⁴ Palasik Mária (szerk.) A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon (Budapest, 2007), 45-48old.

⁸⁵ Palasik Mária, Sipos Balázs (2005): Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon, Napvilág Kiadó, Budapest, 231.old

Ugyanezen időkben tevékenykedett Melczer Lilla, aki 42 éves korától – három ciklusban, megszakítások nélkül tagja volt a képviselőháznak, a kormányzatot képviselve. Elvált volt – Hunkár Béla veszprémi főispánnal 1918-ban váltak szét útjaik.⁸⁶ 1932-ben került be a parlamentbe, mandátumát évekig őrizte. Számos egyesület elnöke volt, pl. a Kenyérkereső Nők Országos Szövetségének alelnöke, ügyvezető elnöke a Családvédelmi Szövetségnek és az Önálló Hivatású Nők Szövetségének titkára. Fontos kiemelni személyével kapcsolatban, hogy a képviselőházban, elsősorban gazdasági ügyekkel és kérdésekkel foglalkozott, de nem utolsósorban szociális ügyekkel és a nők helyzetével is.

Kiemelkedően fontos megemlíteni Toperczer Ákosné Hagara Rózát, aki Nagyszőlősen született 1881-ben, leginkább azért fontos mert vidékünkhez kötődő hölgy. Apja Bereg megyei főispán – Dr. Hagara Victor, későbbi férje államtitkár. Hagara Róza, Bereg megyében nőtt fel, és mivel főispán leánya volt, ezért jó oktatásban és neveltetésben részesült. Egy korabeli forrás alapján neveltetéséből kifolyólag bálokon is részt vett, hiszen a bálók voltak a korszak elitjeinek legfőbb találkozási pontjai. Az 1898. február. 1-jei „Árpád-bál” – Munkácson zajlott és egyike volt azoknak, melyen részt vett fiataként. Korabeli forrásban így írtak a bálról: „*A „Csillag” gyönyörűen díszített termeiben tartott, egyike volt a Felső-Magyarország legkitűnőbb elit-bálgjainak*”. Kiderül, hogy a bálon maga a főispán is jelen volt, valamint a megye előkelőségei közül az első négyes táncot – 60 pár táncolta el, ezek között voltak asszonyok és leányok egyaránt.⁸⁷ Róza ezen az éven igen tevékeny volt táncok terén, hiszen részese volt táncosként - római katolikus énekkör bálnak,⁸⁸ farsangi – korcsolyázó egyesületi bálnak⁸⁹, majálisnak⁹⁰.

Fiatalkorát követően, 1922-től volt a Magyar Asszonyok Keresztény Pártszövetségének szervezője, 1931-től a fővárosi közgyűlés tagja. Wolf Károly halála után, pedig keresztény párti képviselő 1936-tól. Csakugyan, mint kolléganője Melczer Lilla, ő is a szociális kérdések terén tulajdonított különös figyelmet a nőknek, elsősorban szociális témákkal foglalkozott a parlamentben.⁹¹ Wolff Károly felhívására szervezte meg a fővárosi asszonytársadalmat és a már korábban említett Keresztény Magyar Nagyasszonyok Pártszövetségét. Nemcsak szociális, és nővédelmi problémák megoldásával foglalkozott, hanem változásokat akart elérni a

⁸⁶ Palasik Mária, Sipos Balázs (2005): Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon, Napvilág Kiadó, Budapest, 231-232 old.

⁸⁷ Árpádbál Munkácson. Bereg. Társadalmi és Megyei Érdeklő Heti Lap, 1898.február.6, 24.évfolyam, 6.szám, 2old.

⁸⁸ A róm.kath. énekkör bálja, U.o. 1898. február.13, 25.évfolyam, 7.szám, 1old.

⁸⁹ Farsang. A korcsolyázó egyesület estélye 1898. február 22, Uo.1898. február.27, 25évfolyam, 9szám, 2-3old.

⁹⁰ Majális. Uo. 1898. május. 29, 25évfolyam, 22szám, 2old.

⁹¹ Bódy Zsombor: Az új nő a két világháború között. A középosztálybeli nő helyzetének változásai a Horthy – korszakban, 2011/12.lapszám, Rubicon

<https://rubicon.hu/cikkek/az-uj-no-a-ket-vilaghaboru-kozott>

gyermekvédelemben is. Munkásságának elismerése gyanánt a fővárosi közgyűlés 1931-ben, a törvényhatósági bizottság örökös tagjának kiáltotta ki.⁹²

A nők a tudományokban is jeleskedtek Európát tekintve, és akkori munkásságuk mára kiterjed az egész világra. Tudósnőnek tekintendő a korszakban Marie Curie (Sklodowska) lengyel tudósnő, aki azért indult el kutatói pályán, mert is sikereket ért el karrierjében. Fontos tudni azt, hogy Marie férjével Pierre-el karöltve tevékenykedett, ezáltal sokkal hatékonyabb eredményeket értek el. A kémikus - fizikus házaspár Nobel-díjban is részesült. A tudományos pályát választó nők máig legnépszerűbb példaképe Marie Curie. A korszakban több szempontból is első és egyetlen nőnek tekinthető: pl. a Sorbonne első női előadója, professzora és laboratóriumvezetője volt, ő volt az első női tudományos Nobel-díjas, az első kétszeres Nobel-díjas, és végül ő volt az első nő, akit a saját érdemei miatt temettek a párizsi Panthéonba.

Banga Ilona, magyar kutató, 1906-ban született Hódmezővásárhelyen. Kémiát tanult először Szegeden, majd Bécsben és Debrecenben. 1929-ben szerezte meg vegyészdiplomáját. Pályáját Szent-Györgyi Albert asszisztenseként kezdte meg, 15 évig dolgoztak együtt és 25 közös cikkük jelent meg ez idő alatt. Együtt tanulmányozták a C-vitamin szerepét. Ilona ezenkívül az öregedés biokémiai folyamatait tanulmányozta.

Gertrude (Trudi) Scharff Mannheimben született, Németországban. Kiskorától kezdve szerette a matematikát és fizikát és eldöntötte, hogy kutatói pályára áll – mag és részecskefizikus vált belőle. Tanulmányait Münchenben majd Berlinben folytatta. Németországból elkerült Angliába, ahol a Nobel-díjas G. P. Thomsonnál kezdett dolgozni, a londoni Imperial College-ban. Férjével fontos dolgozatokat adott ki, ezenkívül Trudi értékes magfizikai eredményeket ért el – kimutatta, hogy az urán spontán bomlásakor neutronok keletkeznek. Több kutatást is folytatott az atommal kapcsolatosan is.

Gerty Cori (Gerty Theresa Radnitz) cseh tudósnő, prágai zsidó családba született, orvosegyetemre járt – ott ismerkedett meg hallgatótársával Carl Corival, későbbi férjével. A biokémia érdekelte mindkettőjüket így kutatásokba fogtak. Emigráltak az Egyesült Államokba, ahol azt kutathattak, amit akartak, 9 éven át publikáltak különböző dolgozatokat. Gerty férje a buffalói Roswell Park-i Rákintézetben kapott állást, ez az intézet volt az, amely végül Nobel-díjukhoz vezetett. A házaspár volt az, aki rájött mi az a szénhidrátciklus az emberi szervezetben, amikor pl. a cukrot energiává formálja át a szervezet. Ők – ezek a nők voltak azok, akik jeleskedtek és felmutatták rátermettségüket abban, hogy egy nőből is válhat tudós vagy kutató. Ezek az európai nők voltak azok,

⁹² Palasik Mária, Sipos Balázs (2005): Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon, Napvilág Kiadó, Budapest, 233old.

akik olyanokat bizonyítottak, mely dolgok mindmáig hatást gyakorolnak a világra.⁹³

2.2 Nők oktatása a két világháború közötti időszakban Nyugat - és Kelet Európában

A nők iskolázottságához sokféle egyéni és társadalmi előny kapcsolódik, így például magasabb jövedelemmel rendelkezettek, ha megfelelő oktatásban részesültek korábban. A 20. századig a nők nem voltak iskolázottak vagy inkább ritkább esetben, de akkor is csak otthon tanultak és ha magasabb társadalmi réteghez tartoztak. A korszakban viszont jelentős változások történtek az oktatásban, melynek köszönhetően a nők hátrányai szinte teljes mértékben megszűnésre kerültek. A nők aránya tehát jelentősen növekedett a felsőoktatásban. Nagy – Britanniában 27%-ra rugaszkodott a nők aránya a felsőfokú intézmények hallgatói között, Olaszországban 20%-ot tett ki, Spanyolországban viszont csak 4%-ot. A nők és férfiak közötti oktatásra kiterjedő egyenlőtlenségek fokozatosan szűntek megféle a legtöbb kelet-közép-európai országban is. Lengyelország rendelkezett a legmagasabb számú női hallgatóval, és ezek a számok csak tovább fokozódtak a század második felében. Majdnem az összes kelet-közép-európai és nyugat-európai országban végbement a kiegyenlítés a nemek között, kivétel Svájc, hiszen itt a nők továbbra is nagy hátrányban voltak és nemcsak az oktatás terén.

Fontos kiemelni a szakválasztásokat is, ugyanis a műszaki és természettudományi területen továbbra is a férfi hallgatók domináltak. Más szakokon pl. a tanárképzésben voltak jelen a nők, lényegében itt többségben voltak. A nyugat-európai országok pl. hatalmas és kedvező karrierlehetőségeket kezdtek biztosítani azoknak a nőknek, akik a humán szférát választották maguknak.

Valamennyi európai országot nézve az is számított a nők továbbtanulásában, hogy milyen jövedelmi, foglalkozási helyzettel rendelkezett a családja. Egy szellemi foglalkozású szülővel rendelkező lány sokkal nagyobb eséllyel tanult tovább, mint egy munkás-parasztescsaládból származó. Németországban például, aki egy magas beosztású alkalmazott családjából származott ötvénszer nagyobb eséllyel tanult tovább, mint a szakképzetlen vagy betanított munkás gyermeke.⁹⁴ Az egyetemeken, akiknek volt esélyük tanulni tovább, viszont a náci hatalomra jutása után számuk jelentősen lecsökkent. A csökkenés a gyógyszerész - hallgatóknál, orvostanulóknál, fogászoknál, közgazdaságtanban, közigazgatási tudományokban, a filozófia és a pedagógiaszakon, fizikai tudományokban volt jelen. 1935-től tilos volt nőnek ügyvédi irodát vagy bírói funkciót betölteni. A kislányokat lényegében besorolták „*führenin*” - nevelő iskolába, 14-18 év között tanultak itt, megtanították őket itt mezőgazdasági és háztartási munkára és a náci tanokra. Sok lányt innen

⁹³ Hargittai Magdolna (2020): Nők a tudományban határok nélkül, Akadémiai Kiadó, Budapest, <https://mersz.hu/nok-a-tudomanyban-hatarok-nelkul/>

⁹⁴ Tomka Béla (2020): Európa társadalomtörténete a 20. században. Második átdolgozott és bővített kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2020, 453-455old.

központokba irányítottak, ahol házimunkát, szociális kisegítő munkát, mezőgazdasági munkát végeztek. Mihelyt férjhez mentek, onnantól kezdve pedig gyermekeik nevelésével kellett foglalkozniuk. „*Mi nem haladtunk s nem is fogunk haladni a német nők a férfival való egyenlősége felé: a nő jogait és érdekeit csak a német nép szükségleteitől függően vesszük figyelembe*” - mondták.

95

Kelet-közép-európai országot nézve pl. Magyarországon felfelé ívelően volt az oktatás és a tudományok is kimagaslóan fejlődtek. Az ország népességét tekintve, az alsófokú iskolázás még az 1907 és 1911 között születettek, akik a világháború kitörése és zajlása alatt iskolakötelessé váltak, voltak a legkedvezőtlenebb helyzetben, hiszen még az írni-olvasni való tudásukban is csak visszaesés tapasztalható. Ez a visszaesés ahhoz tulajdonítható, hogy a gyermekek is inkább munkára és cselekvésre voltak kötelezve, nem pedig tanulásra, valamint az addig használt iskolaépületek is el lettek foglalva a legtöbb helyen - a hadsereg által.

A korszakban az elemi iskolákban kb. egy arányban jelentek meg a fiúk és a lányok, viszont felsőbb oktatást tekintve egyenlőtlen volt az kép, a férfiak ekkor is magasabb képzésben részesülhettek. Középfokú iskolának minősítendő a polgári iskolatípus, melybe a lányok jártak inkább, a középiskolákba pedig a fiúk. A polgári iskolák tanulóinak száma nőtt a korszakra nézve, de ez a növekedés korántsem mondható egyenletesnek, hiszen a korszak ideje alatt egyszer nőtt – máskor csökkent az arány. A polgári iskolás lányok közül sokkal kevesebben „morzsolódtak” le, mint fiú diáktársaik közül. A polgári iskolákban tanulók száma 1920-tól 1937-ig - 24%-kal nőtt, 1940-ig – 73%-kal.

Létezett a középfokú kisdédóvóképző, ahol csakis kizárólag lányok tanulhattak, a tanítóképzők hallgatói is nagyjából a nők közül voltak jelen, ezekkel pedig teljesen ellentétes és érthető, hogy a katonaiskolákba inkább a fiúk jártak, ugyanez igaz volt az ipari és kereskedelmi iskolákra nézve, ahol szintén a fiúk jelenléte volt nagyobb arányba. A középiskolákban tanulók száma 1920-37 között 23%-kal nőtt, 1940-ig pedig 102%-kal. A kisdédóvónő, a tanító és tanítónőképzőkbe a polgári vagy már középiskolai végzettséggel, illetve meghatározott középiskolai tanulmányok elvégzésével lehetett jelentkezni. A korszakban már kizárólag női óvodapedagógusokat képeztek, de számuk igencsak ingadozott (az egy tanévre iratkozottak létszáma a korszak végén kb. ötszáz volt). A tanítóság viszont felemelkedőben volt, és elmondható, hogy nagyobb presztízt is jelentett. A korszakban megjelentek különböző tanfolyamok, ahol a nők jelenléte kisebb volt, viszont a művészeti ágazatban – iskolákban a nők vezettek, kb. kétszer-háromszor több lány vett ezeken a képzéseken részt (zeneiskola).

⁹⁵ Sullerot Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 194-195.old

Azt a következtetést lehet levonni, hogy a különböző középfokú iskolákban a nők megjelenése nem megegyező számban változott. Különböző típusú iskolákban, különböző választott szakmánál más arányban jelent meg a lányok száma.⁹⁶

A korszakban az érettségizők aránya is több, mint 46%-kal nőtt, ezen belül 116%-kal emelkedett az érettségiző nők száma. Volt továbbtanulási igény, sokan közgazdaság-tudományi karra nyertek felvételt – felső kereskedelmi iskola után. Többen részt vettek bölcsész - orvostudományi karokon folytatódó képzéseken vagy gyógyszerészeti tanfolyamokon. Azok a lányok, akik nem szerettek volna tovább tanulni, legtöbben gimnáziumot végeztek és otthon maradtak.

Magyarországon a nők felsőfokú képzésének engedélyezése Wlassics Gyula miniszterségéhez köthető: a 67.719./1895. VKM-rendelete alapján az egyetemek bölcsész, orvosi és gyógyszerész karára iratkozhattak be nők. Később Lovászy Márton, a Károlyi-kormány idején a nőhallgatók előtt megnyílt a műegyetem és a jogi kar is, és a férfiakkal egyenlő feltételek uralkodtak. A demobilizálási hullám idején, 1919-ben a Budapesti Egyetem Orvoskarának a tanácstestületében azonnal szóesett arról, hogy a nőhallgatók létszámát korlátozni kell. A korlátozási javaslat mellett úgy érveltek, hogy a nők nem felelnek meg az elvárt követelményeknek és, hogy morálisan és testileg is tönkre mennek, illetve a férfi orvosok előbbre jutásának megnehezítői. Ezenkívül szóba került a felvételi korhatár megemlése, vagy csak a jeles tanulmányi eredményekhez kötött felvétel. Elfogadták a *numerus nullus* – 1926-ig nem, vagy csak kivételes esetben vettek fel nőhallgatót a budapesti orvoskarra. Ezekben az ügyekben szintén, a nőket képviselő: Feministák Egyesülete, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége – egyesületek intézkedtek, és kérvényben kérték a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumot, a női létszámkorlátozása eltörlésének érdekében. Ezt az ún. *numerus nullus* rendelkezést nemcsak az orvoskarokra vonatkozólag fogadták el, hanem kiterjedt a hittudományokra, valamint a jogi karokra is. Továbbá, műegyetemi mérnök, gépész és vegyész, egyetemes közgazdasági, külügyi és közigazgatási szakokra nem járhattak nők, de építész, mezőgazdasági, kereskedelmi/és iskolai tanári szakokon kaphattak oklevelet.⁹⁷

Kijelenthető jelenség a korszakra nézve, hogy szinte az egyetemi tanulmányok végzése – egyre köznapibbá vált. Laky Dezső (kortárs elemző) úgy fejezte ki magát ezzel kapcsolatban, hogy mindenki az értelmiség sáncai közé akart bejutni, és nagy is volt a versengés. A felsőfokú oktatási intézmények hallgatói között a nők száma 1922-23-ig emelkedett, a *numerus nullus* rendelkezések következtében ezt követően bizonyos mértékben csökkent. A nők körében a legnépszerűbb szakiránynak számított a bölcsészkar. Egyébként mindvégig a bölcsészkaron szerepeltek nők a

⁹⁶ Papp Barbara, Sipos Balázs (2017): Modern diplomás nő a Horthy-korban, Napvilág Kiadó, Budapest, 95-110old.

⁹⁷ U.o., 98-100old.

legnagyobb arányban, ezt követte a gyógyszerészeti és az orvostudományi. A szakválasztást befolyásolta természetesen a környezet társadalmi kontrollja, a női szerepekkel való elvárások.

Doktori címek megszerzése is lehetséges volt, a magyar nők tekintetében viszont ritkának mondható. Az 1931-41 közötti időszakban a doktorált férfiak száma: 20 339, míg a nőké: csupán 1186. Talán ez nem is lehet meglepő, hiszen a nők előtt még az alapképzési szakok legjava is zárva volt. A doktorált nők is leginkább bölcsészek voltak.

Kelet-Európához tartozóan említésre kell méltatni a Szovjetuniót is, viszont az orosz nők hőskorszaka még a Szovjetunió megszületése előtt elkezdődött. A század elején már próbálták felfelé emelni a nők intelligencia szintjét és bátorságukra is építettek. A 20. század első éveit figyelembe véve a cári Oroszországban a nők 88 %-a nem tudott írni és olvasni sem, a felvetendő kérdés megtörtént. Hogyan lehetett ezt megoldani? Nos, 1906-ban azt állították, hogy 280 év kellene ahhoz, hogy az ország minden női lakosa eljusson arra a szintre, hogy írni és olvasni tudó legyen, a valóságban 50 éve alatt ez beteljesülésre került és meg is szűnt az analfabétizmus a második világháború végének időszakára. 1924-1925-től, 14 millió nő iratkozott be már írni-olvasni tanulásra, 1919-től pedig kezdték felállítani a női munkatagozatokat. Szovjet-Oroszországot a nők is segítették felépíteni és nemcsak azzal, hogy fizikai munkát végeztek, hanem értelmiségekre is szükség volt ehhez, ők pedig már nagymértékben tanulmányi pályákat is folytattak. Az értelmiségi területeken hősiességüknek és tehetségüknek köszönhetően tulajdoníthatók be- különböző vívmányok.⁹⁸ Az iparban és elsősorban a gépiparban, tömegesen nyertek szakképzettséget a nők is, viszont a nők kulturális színvonala még alacsonyabbnak bizonyult a korszakban a férfiakétól. A nők több mint a fele még nem járt iskolába, legtöbben csak két és félévet tanultak, igaz ez leginkább vidékre. A legtöbb analfabéta a 35 évesnél idősebb női korosztályból került ki, a falusi nőkre vonatkozólag, sok nő járt ebben az évtizedben esti tanfolyamokra, 1933-ban pedig sokan különböző felnőtt tanfolyamokra és iskolákba iratkoztak be. Az a tény, hogy fejlődött az oktatás, igen gyors mértékben növelte a női munkaerő színvonalát is, csupán 5 év alatt 1928-1933 között a lányok száma meg is sokszorozódott a felsőoktatásban. Az, hogy a nők helyzetét könnyítsék a bölcsődéket is kialakították és fejlesztették.

Összességében a nőkre kiterjedően az oktatás fejlődőben volt, sokan elkezdtek tanulni, viszont még a 20. század utolsó évtizedeiben sem, 11 esetben nem állapítottak meg javulást az iskoláztatás társadalmi egyenlőtlenségei terén. Tehát tanultak a nők, sokszor nagyobb arányban akár, mint a férfiak egy-egy területet nézve, viszont diszkrimináció vagy igazságtalanság ugyanúgy érte őket. Igazak ezek a tények Európa nyugati és keleti részeire egyaránt. A kivételeket Svédország és

⁹⁸ Papp Barbara, Sipos Balázs (2017): Modern diplomás nő a Horthy-korban, Napvilág Kiadó, Budapest, 100-120old.

Hollandia jelentették, ahol lényegében csökkent a társadalmi esélyegyenlőtlenség az iskoláztatásban.⁹⁹

⁹⁹ Tomka Béla (2020): Európa társadalomtörténete a 20. században. Második átdolgozott és bővített kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2020, 453-455old.

III. FEJEZET

Nők helyzetének változása Nyugat-és Kelet Európa országában a két világháború között. Összehasonlítás

3.1. A modern nők. Helyük a munkaerőpiacon

A modern nők, mint már említésre is került az első világháború kitörésének következtében rendkívüli arányszámban kezdtek el részesei lenni a munka világának. A háború évei alatt egész Európában leginkább az iparban helyezkedtek el a nők, ugyanakkor mégsem csak itt. Térnyerést kaptak pl. villamos vezetőként (nagy kontyú és befűzött derekú nőként dolgozva) is. Az pedig, hogy mekkora számban tudtak elhelyezkedni az iparban függött attól is, hogy önmaga az országban mekkora volt az iparosítás foka és a már iparosított országban mekkora a munkanélküliség, illetve attól, hogy az adott országban mekkora mértékű a férfi munkaerő vagy annak hiánya. Az első világháború ideje alatt és közvetlenül azt követően a férfi munkaerő ugyancsak hanyatlott, ezért a nők száma a munkaerőpiacon megugrott. A rendkívüli női munkaerő Németországban és Franciaországban volt tetten érhető és ez azzal magyarázható, hogy itt mozgósították a legtöbb férfit a frontokra. A nők tehát puskát készítettek, robbanóanyagokat gyártottak, de terményt is takarítottak be és amely már nagymértékben említésre került - ápolónőköpenybe is bújtak - a háború első napjaitól kezdve.

A nők a háborút követően is megmaradtak több esetben a munka világában és teljes foglalkoztatottságukban. A fellendülés időszaka ment végbe, de a fellendülés ebben az esetben arra értetendő, hogy a nők helyzete lendült fel, tehát kitörtek a hagyományos szerepeikből.¹⁰⁰ Az első világháború vége felé járva a legtöbb országban már olyan mértékű volt a halálozási arány, hogy az ipari munkásság száma is csökkenőben volt. Sokuk alultáplált volt vagy épp járványok pusztítottak. Európa keleti részén a szovjeteknél összesen az ipari munkások száma 1917-től 3,5 millióról lecsökkent 1921-re 1 millió alá.¹⁰¹ Az ipari munkások és dolgozó nők száma az iparban szintén csökkent az 1920-as évre- Ausztriában 12%-kal, míg nyugaton Dániában 10%-kal, Belgiumban 7,9%-kal, Írországban pedig 4,9%-kal. Ugyanakkor vannak olyan országok, melyek a Nagy Háború konfliktusát követően emelkedő tendenciát mutattak, Németországban 5,2%-kal, Franciaországban 3,2%-kal, kicsit keletebben Svájcban pedig 2%-kal növekedett a munkásnők száma.¹⁰² Csehszlovákiához tartozva, a mai Kárpátalján pedig arról tanúskodnak a források, hogy munka sem

¹⁰⁰ Sullerot Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 145-146old.

¹⁰¹ Sigelbaum Lewis, Filtzer Donald: A munkásság és a kommunisták a Szovjetunióban, Rubicon Online, 2001/4-5.lapszám

<https://rubicon.hu/cikkek/a-munkassag-es-a-kommunistak-a-szovjetunioban>

¹⁰² Sullerot Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 146-147old.

volt. Így nyilatkoztak a korszakban: „Podkarpatszka Rusz nem tartozik az általános gazdasági rendszerbe” – tulajdonképpen gyarmatnak tekintették a területet.¹⁰³ Összehasonlításképpen ezekből a számadatokból arra lehet következtetni, hogy keleten Csehszlovákiához tartozva Kárpátalján a munkanélküliséget, a rossz szociális és gazdasági helyzetet egy adott társadalmi réteg – a munkásosztály szenvedte el.¹⁰⁴ A szovjeteknél azért volt csökkenőben az ipari munkásság száma, mert az első világháború idején hadseregükben sok férfi odaveszett, azt az 1 milliós arányt az iparban a nők egyharmada tette ki. A nyugati országokban, ahol csökkent az ipari munkásság aránya, az azért lehetett, mert vagy kevésbé volt iparosított az ország a többihez képest, vagy a háborút követően a gazdaságban munkanélküliség problémája állt fenn. Németországot és Franciaországot tekintve, pedig egyértelműen kijelenthető az, hogy a nők száma azért növekedett az iparban a háborút követően is, mert nagyipari országok voltak és szükség volt a munkaerőre, illetve ezekben az országokban vesztett oda a legtöbb férfi is, mivel itt sorozták be a legtöbbjüket.

A Szovjetunióban 1924 után nyílt meg a kapu munkások előtt, fokozatosan újra kezdett növekedni számuk. Megszületett az, hogy a munkásság véleményét formálhatott, szakszervezeteken keresztül létrejöttek a munkásklubok, melyek színházi előadásokat, filmvetítéseket, olvasóköroket szervezett. A szovjetek teljes mértékben a munkásrétegre fókuszáltak, azokra, akik kevésbé olvasottak, hiszen őket hazafinak, igazi szocialista irányultsággal rendelkezőnek tudták „nevelni”. Az értelmiségiek egészen háttérbe szorultak a korszakban, hiszen őket nem tudták irányítani, tehát vélhetően szigorúbban voltak kezelve.

Az iparban dolgozó nők száma is sokszorozódott, számos nő az új szovjet ipari forradalom idején rájött arra, hogy a család jobb megélhetéséhez szükséges az, hogy ő is beálljon dolgozni. A nehéziparban dolgoztak leginkább vagy kohászati üzemben, egész ipari városok születtek. A munkásréteg talán akkoriban szenvedett a leginkább, miután kitört a nagy világgazdasági válság, pl. 1932-ben fejadagok alapján kapták az élelmiszert, többen éheztek és ebből kifolyólag sztrájkok is alakultak ki pl. textilüzemekben.¹⁰⁵ Csehszlovákiához tartozó a mai Kárpátalja területén is elégedetlenség övezte a szabómunkásokat. A munkásréteget ezen a területen akkor a szocialista irányultságú szervezetek támogatták, szovjettípusú ipari forradalmat követelve. Az is azonos, hogy a munkások többször olyan sztrájkokat rendeztek, mint a szovjet munkásréteg. Az akkor csehszlovák területen lévő Kárpátalján ehhez hasonló felszólításokkal hirdették meg a tüntetéseket: „*A munkásnők*

¹⁰³ Szakál Imre (2021): Az első Csehszlovák Köztársaság időszaka (1918-1938). Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján, In: Kárpátalja története. Örökség és kihívások – Monográfia, II. RFKMF-RIK-U”Kft., Beregszász-Ungvár, 423-427old.

¹⁰⁴ Szakál Imre (2013): Kárpátalja története 1919-1939. Tantárgyi jegyzet, II. RFKMF, Beregszász, 8old.

¹⁰⁵ Sigelbaum Lewis, Filtzer Donald: A munkásság és a kommunisták a Szovjetunióban, Rubicon Online, 2001/4-5.lapszám

<https://rubicon.hu/cikkek/a-munkassag-es-a-kommunistak-a-szovjetunioban>

- részt vettek „az orosz forradalom és a munkások, parasztok államának 10 éves fennállásának alkalmából” rendezett lampionos felvonuláson, mely Ungváron 1927. november.6-án volt megrendezve, november.7-én pedig a felvonuláson kívül népgyűlésen is részt vettek. „Munkások! Munkásnők! Földmivesek! Kisemberek! Adjatok kifejezést tömegtüntetésekkel szolidaritásotoknak és szereteteknek a világ első proletár-állama iránt.”¹⁰⁶

Csakúgy, mint a Szovjetunióban a nők nyugat-európai országokban is dolgoztak textiliparban, de ugyanúgy fel is hagytak ezzel a munkafeladattal. Franciaországban is elégedetlenség övezte munkájuk végzésében őket és 5 év alatt a háborút követően 163 ezer nő hagyta el ezt a munkavégzést. Angliában szintén 80 ezer nő hagyott fel ezzel a munkával. Nyugaton nemcsak elégedetlenek voltak, hanem nem is volt feltétlen rájuk szükség, hiszen megjelent a gépesítés gyárakban.¹⁰⁷ Növekszik egyre jobban a nők száma a munkahelyeken, viszont sok szakmából eltűnnek vagy épp megjelennek újakban. A nők elkezdtek dolgozni irodákban, minisztériumokban, kórházi alkalmazottakként vagy tanítónőkként. Az egykori cselédség megszűnőben volt, Ausztria volt az az európai ország, ahol drasztikusan lecsökkent számuk, és a nők kijelentették, hogy nem fognak végezni rájuk kényszerített munkát. Nemcsak Ausztriában, hanem Nagy-Britanniában, Franciaországban és Németországban is lecsökkent számuk. Többjük vállalta a nyomorral járó szenvedés, mintsem azt, hogy tovább végezze ezt a munkát.¹⁰⁸ Csehszlovákia peremvidékén a mai Kárpátalján sem volt más a helyzet, ott is szenvedtek a cselédsorban dolgozó nők. Kevés fizetést kaptak, mégis túlhajszolták magukat, itt többször szervezkedésbe is kezdtek. Voltak olyanok, akik egyetértettek tüntetéseikkel és voltak olyanok, akik ezt mondták: „indokolatlan a cselédek mozgolódása”.¹⁰⁹ Sok esetben a gyárakban sem volt munkalehetőség. A korabeli Beregszászon sem volt munka a válságot követően, csakúgy, mint Nagyszőlősen sem. Beregszászon a munkásanyák szinte száról-szájra adják egymásnak: „*hogyan nincsen munka, nincsen kenyér, mit együnk, hová menjünk? Munkára még csak kilátás sincsen. A boltos már nem ad több hitelt. A téglagyárak megindulásáról még szó sincsen, de ha 2-3 hónapon belül mégis indulna, beregszászi munkás ott nem dolgozhatik, mert a mindent megrontó gyárosoknak a könnyen kizsákmányolható felvidéki ukrán munkások kellene, akiket minden esetben becsaphatnak*”.¹¹⁰ Végül megnyílt Beregszászon és Munkácson is a téglagyár, ezek részvényeit a cseh tőke szerezte meg. Alkalmaztak a gyárban ukrán, zsidó és magyar polgárokat is.¹¹¹

¹⁰⁶ Az orosz forradalom és a munkások és parasztok államának 10 éves fennállásának alkalmából. Munkás Újság, 1927. 11. 06, 9.évfolyam, 9, szám, 4old.

¹⁰⁷ Sullerot Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 147-156old.

¹⁰⁸ U.o, 148old.

¹⁰⁹ Szakmozgalom. Munkásbiztosítás II. Munkás Újság, 1920. 11. 12, 2.évfolyam, 18. szám, 4. old

¹¹⁰ Nincsen munka, nincsen kenyér! Munkás Újság, 1931. 03. 15, 13évfolyam, 2szám, 2old.

¹¹¹ Történelmi áttekintés, Kárpátalja.com <http://www.karpatalja.com.ua/karpatalja/tortenelem.html>

Nyugat-Európa azon országaiban, ahol a nők félbehagytak a cselédség munkakörével járó feladatokkal elkezdtek ugye irodákban és alkalmazottaként dolgozni. Németországban 1926-1930 között az alkalmazott nők aránya jelentősen megnövekszik. A munkásnőké 6%-kal, az alkalmazottaké 11%-kal, tehát az alkalmazotti összlétszámon 33,4%-ról – 37,1%-ra növekedett arányuk. Németországban 1926-ban 565 ezer női irodai és kereskedelmi alkalmazott volt, ez a szám 1930-ra felugrott 781 ezerre. A világban az írógép is elterjedté vált, ebből kifolyólag hatalmas számú női munkalehetőség született, illetve amilyen mértékben modernizálódtak a vállalatok olyan mértékben volt is igény erre a munkavégzésre. A világgazdasági válság majd változtatott ezeken az arányokon, és a válság a dolgozó nőket is érintette. Németországban a nők körében a teljes munkanélküliség 1931-1932 között, 26,4-32,8 % volt és 888 ezer- 1,1millió főt érintett. Ausztriában 1931-1932 között 67-76 ezer nő keresett épp munkát, mivel elvesztette korábbi munkahelyét. Franciaországban az arány hirtelen megemelkedett, hiszen 1931-1932 között 18-72 ezer nőre emelkedett a munka után kereső nők száma. Nagy-Britanniában a munkakereső nők száma 1931-1932 között, 625 ezerről lecsökkent 505ezer főre.

A munkanélküliségről kelet-közép-európai viszonylatban nem igazán rendelkezünk statisztikával, hiszen sok esetben itt a nők vagy otthon dolgoztak vagy háztartási alkalmazottak voltak. Nem szerepelnek a statisztikákban a pedagógusok, az ápolónők, sem a részleges munkaidőben dolgozó nők, pont ezek miatt a hiányosságok miatt nem tudunk a kelet-közép-európai országokból számadattal szolgálni, annyit viszont biztosan tudunk, hogy a csehszlovák peremvidéken Kárpátalján rossz helyzet volt és nemcsak munkanélküliség, hanem rosszul is kereső nők. Az 1930-as években sem hagyott alább a „nyomor”, melyben itt a munkásréteg élt. *„A nemzetközi nőmunkás héten több népgyűlésen a kárpátaljai nők az éhség, nyomor politikája ellen, kenyérért, munkáért, földért, szabadságért, a dolgozó nő védelméért, a munkanélküliek gyermekeinek segélyezéséért, a 144. paragrafus eltörléséért, a fegyverkezések és az imperialista háború ellen”* tüntettek. Ilosván február 8-ára volt bejelentve népgyűlés, Beregszászon február 9-én, ahol 500 fős tömeg volt jelen, főként dolgozó nők. *„Kelemen Miklósné elnökölt, beszélt Smerál elvtársnő, Győri elvtársnő”*. Ungváron február 10-én tartották a népgyűlést a Munkásotthonban, Munkácson pedig március 11-én.¹¹² A tüntetések és megmozdulások ebben az évben is többször előfordultak, ahogy az évek múlásával szüntelenné is vált ezeknek sora. A Huszti járásban élő nők is júniusban felvonultak a száldobosi jegyzői hivatalhoz, ahol követelték: *” hogy gyorssegélyként kenyeret adjanak az éhezőknek, hogy férjeiknek azonnal szerezzenek munkaalkalmat, hogy engedjék meg az élelmiszercikkek vámmentes behozatalát és hogy segítyt adjanak a szegény özvegyasszonyoknak”*.¹¹³

¹¹² A nemzetközi nőmunkás hét Kárpátalján. Munkás Újság, 1933. 03. 19, 15évfolyam, 12szám, 4old.

¹¹³ Tüntetnek az éhező nők. Munkás Újság, 1933. 06. 11, 15évfolyam, 24szám, 4old.

1933-tól, a hitlerizmus vezette Németországban megváltozott a nők munkaviszonya, az addig 11 millió nő, aki kereső foglalkozást folytatott alábbhagyott, és az állam az összes férjes asszonyt elbocsátotta még a pedagógusokat is, hiszen a férfiaknak szükségük volt az elsőbbségre a munkavállalásban is. A munkahivatal is teljesen átváltozott és voltak különböző megszorítások is szabályok pl.: egy háztartásban nem lehetett két fizetés, a férfi előnyben van a nőtől a munkaalkalom odaítélésénél és a bérezésnél is. Az országban az illegális munkavállalást is szigorúan figyelték, ellenőrzések zajlottak. Mindezek a szabályozások még inkább kiterjedtek a férjes asszonyokra, és bátorították a társadalom valamennyi tagját arra, hogy jelentsék is fel az olyan nőket, akik férjesek és illegális plusz keresetet szereznének. A férjes nők nem is taníthattak, azonnal miután valakit eljegyeztek tanárságát fel kellett függeszteni, tehát a dolgozó nők száma látványosan csökken és 1936-ban már a dolgozó nők 25 százaléka nő, 10 év alatt 10 százalékos csökkenés állt fenn. A szellemi munkát pedig alapvetően károsnak tartották nők számára, 1935-től a nőknek tilos volt ügyvédi irodát nyitni, illetve az orvosnőket nem vették fel kórházi gyakorlatra és orvosi rendelőt sem nyithattak. Közeledve majd az Anschluss felé, annál inkább megváltoztatták a háborús készülődések a munkaerőpiac alakulását. 1937 felé, a háborús termeléssel lekötött Németországban kezd megmutatkozni a munkaerőhiány és a nők újra foglalkoztatva lettek. Nem sok idő telt el és a nők újból beléptek a fegyvergyárakba, ezekben az időkben a nőket szerszámokként kezelték, amit félredobtak majd újra kézbe vettek.

Összehasonlításképpen vegyünk egy keleti országot példaként, a Szovjetuniót, amelynek nyugati része Európa felét foglalta el. Nos itt a nők az 1924-es törvény szerint politikailag szükségesnek tartották, hogy a nőket be kell vonni a munka világába. 1931-től itt az volt az általános eljárás, hogy a nőknek számát növelni kell a foglalkoztatottságban. A szovjetek a németekkel szemben úgy gondolták, hogy a nők foglalkoztatása gazdaságos és értékes, főként, ha az adott végzendő feladat nem igényel nagy testi erőfeszítést. A németekkel szemben a szovjeteknél nem csökkent, hanem épphogy növekedett 1928-1933 között a női munkavállalók száma, méghozzá 5 millióval. Ekkoriban a Szovjetunió és Franciaország rendelkezett ebben a tekintetben hasonló arányokkal. Az ugyan igaz, hogy a nők továbbra is nehéz munkát végeztek a Szovjetunióban, hiszen alkalmazták őket a vas-és fémiparban, a bányákban, a gépiparban, a vegyiparban tehát olyan munkahelyeken, ahol kevés izomerőre volt szükség és egyre több ügyességre, ezekhez a munkakörökhöz biztosan a nyugati nők nehezen tudtak volna hozzászokni, főként a németek, akiket az előbbiekből alapján még tanárokként sem hagyták dolgozni ebben az évtizedben. A szovjet mezőgazdaságban 1931-ben 6 ezer kolhozelnök, 28 ezer brigádvezető, 100 ezer munkaszervező volt nő, viszont traktorvezető nőkkel is lehetett találkozni. Voltak esztergályos és fűrész nők is, de szerelőnők is. Tehát az egykori lenini filozófia abban különbözik a hitleritől, hogy a szovjetek

törekedtek arra, hogy a nő életét a férfi életének mintájára alakítsák ki, a nők azt a kedvezményt is megkapták, hogy előrébb hozták a nyugdíjkorhatárt, a szovjet társadalmat is újra kellett építeni és szükség volt a nőkre ebben. 1917-1942 között a szovjet nők mindent egyszerre csináltak: gyerekszülést, művelődést, termelést és fejlődést. Behozták az addigi elmaradásaikat és fejlődésüket sokkal rohamosabbá tették. Összességében az összehasonlításból az szűrhető le, hogy nyugati és keleti viszonylatban ezt az évtizedet nézve hatalmas különbségek alakultak ki. Németországban teljességében az volt az elvárás, hogy a nők munkában való jelenléte korlátozva legyen, már a jegyben járás kezdetétől nem is dolgozhattak és ekkor a jegyben járás is éveket ölelt fel a házasságkötést előtt. Lényegében csak azok a nők dolgozhattak, akik függetlenek voltak, viszont ők sem a gyárakban voltak elhelyezve munkára, hanem különböző szellemi munkát végeztek vagy inkább irodákban dolgoztak. Ezzel szemben a keleti Szovjetunióban az volt az elvárás, hogy a nők építsék az államot, és nem úgy, hogy visszafogták őket, hanem kiaknázták különböző tehetségüket. A szovjetek belátták azt, hogy, mikor az első világháborúban a férfiak elmentek a háborúba, az ország szinte kizárólag a nők munkájából élt, és ragyogóan bebizonyították, hogy Leninnek igaza volt, hogy megbízott bennük.¹¹⁴

3.2 Női divat átalakulása a két világháború közötti Nyugat-és Kelet-Európában

A divat meghatározása - érdekességnek számít, hiszen a korábbi két évszázad során többen is vállalkoztak a definíció meghatározására. A 19. századi női viselet, amely már a 18. századtól rohamosan kezdett fejlődni és kialakulni – kényelmetlen volt és hatalmas anyagmennyiséget igényelt, a ruhák nemcsak szépek és mutatósak voltak, hanem a család – a férjek vagy apák gazdagságát, a rangot, a vagyont és a társadalomban elfoglalt helyet is tükrözték. Ennek a divatnak a női emancipáció kialakulásával lassan vége szakadt. A női viselet - a munkavállalás, a tanulmányok végzése miatt, a 20. században erőteljesen áttért a kényelem hangsúlyozása felé. Johann Heinrich Lahmann (német orvos) szerint, a „*a női viselet reformja a nő felszabadításának feltétele*”. A nők a 20. században már nem „divatrabzolgák”, és a munkavállalás mellett nincs idejük ezzel is foglalkozni. A nők azonban továbbra is divatosak és elegánsak voltak, főként a dolgozó nők, csak már a korábbi évszázadoktól eltérően – megalakult a 20. század női viselete.¹¹⁵

Míg az 1860-as évektől a gyengéd, törékeny, hófehér bőrű, telt idomokkal rendelkező és hatalmas anyagmennyiségű, fűzős ruhákat viselő nőideál uralkodott, addig az első világháború időszakára eljutottunk az egyre vékonyabb, fiús testalkatú, rövid haját és egyszerűbb ruhákat hordó, dolgozó nőkhez. Az irodákban dolgozó nők elkezdtek fehér blúzt, férfias szabású kosztümöket, sötét

¹¹⁴ Sullerot Eveyne (1971): A női munka története és szociológiája, Gondolat Kiadó, Budapest, 194-200old.

¹¹⁵ Takács Zsuzsanna Mária (2019): A tanítónők és a divat. „Dresszkód” a századfordulón, In: „Asszonyoknak igen sokat kell tudni...” Új kutatások a nőnevelés történetéről, Kronosz Kiadó, Pécs, 114-115old.

szoknyákat, barna ruhákat, illetve kiegészítőket hordani.¹¹⁶ Az új, azaz a háború utáni divat, egészen racionális, és tiszta viseletnek definiálható. A 20-as évek már a merészen kivillanó bokák, az egyre rövidülő szoknyák, a testmozgás és a fogyókúra évtizede lett. A fogyókúra azért is vált fontossá, hiszen a fűzők eltűnésével a női test is megmutatkozott a maga teljességében. A fűző ugyanis a női testet korrigálta és mindenki ugyanúgy nézett ki. Tehát, mint már feljebb is említődött az új nőideál a karcsú, magas nőt lett, aki rendszeresen sportol, diétázik és vigyáz az alakjára. Nagyon divatos sporttá szülte ki magát a korcsolyázás, a tenisz, az úszás, túrázás-kirándulás, síelés. Megjelent a kerékpározás, a nők ehhez derékban szabott kabátot, széles övet és bő térdnadrágot viseltek. Az úrnők tornagyakorlatok által sportoltak, képzett tornatanárral. A hölgyek a strandokon testre simuló, sötét színű gyapjútrikót hordtak.¹¹⁷ Az 1920-as évekre a nők és a férfiak a strandokon már fürdölhettek együtt, a fürdőkabinok már szinte teljesen eltűntek vagy fürdőházak lettek belőlük, esetleg öltözők. A fürdőházakban működött kávézó és könyvtár is, ezek igazi közösségi terekké váltak. Az 1920-as években a strandokon „erkölcsrendészek” nézték, hogy mekkora a fürdőruha hossza, ha eltért a megengedett szabványtól, akkor pénzbüntetésre számíthattak. Egyébként a fürdőruha volt az a ruhadarab, ami a korszakban a leggyorsabban és a legvidámabban változott meg. A strand és a strandolás egy egészen új műfaj volt, megjelentek a strandokon való ábrázolások, ebből kifolyólag a fürdőruhamodellség is elkezdett terjedni. Felépült egy egész „szett” – nem csak fürdőruha volt már kapható, hanem fontos kellék lett a strandkabát is. 1921-ben elterjedt volt a Jantzen cég egyrészes elasztikus fürdőruhája, majd 1930-ra megjelentek a kétrészes fürdőruhák is, mely egyszínű felsőrésszel és nadrágrésszel rendelkezett. Gyapjúból készült, kényelmes volt, könnyen száradt és simult a testhez. A divatüzletek eladói testsúly alapján személyre szabottan ajánlották a legmegfelelőbb méretet a jómódú hölgyeknek.

Az előbb tárgyalásra kerülő részletek inkább a városiakra voltak igazak, a vidékiek és paraszti családban élők nem éltek ezekkel a divatrészletekkel. Lényegében, ami nekik engedélyezettnek bizonyult az a parasztságra nem vonatkozhatott. Parasztlányokat a második világháborút megelőző időszakban elképzelhetetlen volt látni, ha fürödtek is vidéken a pataokban azt is a lányok talpig ruházatban tették meg.¹¹⁸

A divatos nő férfiasabb ruhákban járt, akár már nadrágban. Európát nézve a nőknek már férfi kísérő nélkül is szabad volt társaságban megjelenni, elkezdtek cigarettázni és koktélt inni. Elkezdtek lezserebb, bővebb ruhákat hordani, melyek sokkal nagyobb szabadságot adtak a viselőnek. Nem

¹¹⁶ U.o., 115. old.

¹¹⁷ A női szépségideál az 1920-1930-as években (2020), Töri másképp blogoldal (letöltés dátuma: 2022. december.10) https://torimaskepp.blog.hu/2020/09/15/a_noi_szepsegideal_az_1920-30-as_evekben

¹¹⁸ Mészáros Zsolt: Leányálom. A nadrágszoknyától a szmokingig. Legényélet a húszas években., 2022/2 lapszám, Rubicon, <https://rubicon.hu/cikkek/leanyalom?lapszam=2022-2>

volt az sem ritka, hogy a nőknek készült szmoking, ez egy akkor új női divatirányzatnak sorolható be, melyet garconne -nak ismerünk.¹¹⁹ A garconne stílust egyébként heves viták övezték, ez arra vezethető vissza, hogy alapjáraton attól tartottak, hogy a nők elférfiasodnak. A nadrág is férfiviseletnek számított a modern korban és nőiességgel teljesen ellentétesnek tartották. Számtalan reformkísérlet ment végbe ezzel kapcsolatban, viszont a társadalom közép-és felsőbb osztályai között a nadrág alsónemű maradt, esetleg még az úszásnál vagy a biciklizésnél jelent meg sportruházat gyanánt. Poiret volt az a divattervező a korszakban, aki a szoknya és a nadrág kombinálását próbálta ki – nadrágszoknya néven terjedt el. Három hónap alatt (február és április között) végig söpört Európán, mindenhol hasonló módon és mindenhol a nadrágszoknyában megjelenő nőkre felháborodott tömeg támadt, sokszor a rendőrök vetettek ennek végét. A nadrágszoknya megjelenéséért okolták a szocializmust, az üzleti szellemet, a divathajszát, de legfőképpen a feminizmust.

A Garconne is megemlíthető már fentebb, a stílus a franciákhoz köthető. Victor Margueritte La Garconne című regénye botránkoztatta meg az olvasókat. A regényben biszexualitás, testiség, függetlenségre törekvő nők, korrupció jelennek meg. A szerzőt vádolták, viszont szándéka csak az volt a regénnyel, hogy egyenjogúságot tanúsítson és kritikai láttelepet nyújtson a társadalomról.¹²⁰

Az 1920-as években a divatmagazinok főleg – a Vogue – élen járt a modern nőkép bemutatásában és az ahhoz tartozó testesztétika (karcsúság, kozmetikumok, sport) népszerűsítésében. A magazin leginkább az elitről szólt, így a lapokon színésznők, társasági hölgyek képei jelentek meg. Fotóriportok jelentek meg nőkről, akik dolgoznak, utaznak, autót vagy repülőt vezetnek, akik gyereket nevelnek vagy épp alkotnak. A Vogue magazin már a korszakban is egyfajta fogalommal vált, világszerte ismerték, sőt hasonló testvértkiadványai születtek. Nagy-Britanniában 1916-ban jelent meg hasonló, Franciaországban 1920-ban, Németországban 1929-ben.¹²¹ Kelet-Közép-Európában az akkor Csehszlovákiához tartozó Kárpátalján is fontos volt a divat és annak változása. Korabeli forrás tanúskodik arról, hogy 1930-ban Munkács városában jól bele lehetett szerezni pénztárcának megfelelően ruhát, cipőt és ékszereket egyaránt. Híres divatszalonnak bizonyult a korszakban az ún. Eidelhoch női és férfi divatszalon, az ékszereket pedig Stern Bélától lehetett beszerezni jóáron, kalapokat is lehetett kapni Ungváron a Modes Elites nevű női kalapüzletben.¹²²

¹¹⁹ Divattörténelem: milyen volt a 20-as évek divatja? (letöltés dátuma: 2022. december.10)

<https://mrsale.hu/20-as-evek-divatja/>

¹²⁰ Mészáros Zsolt: Leányálom. A nadrágszoknyától a szmokingig. Legényélet a húszas években., 2022/2 lapszám, Rubicon, <https://rubicon.hu/cikkek/leanyalom?lapszam=2022-2>

¹²¹ U.o.

¹²² Reklámok/ Hirdetmények. Munkács Újság, 1930. 06. 01, 12évfolyam, 21szám, 4old.

Az 1930-as években a húszas éveiben járó, „sportlady” a minta, aki szelídebb, ábrándosabb, titokzatosabb – nőiesebb. Ekkoriban a divat elismert alakja Magyarországon - Tüdös Klára, az Operaház jelmeztervezője. A harmincas években a népi formák, a magyar népművészetből merített alkotáskor. A tervező modelljeit leginkább az elitnek számító réteg hordta, arisztokrácia. A Divatcsarnokban önálló osztálya nyílt és hamarosan a középréteg is megtudta vásárolni ruhatervezéseit. Később a Corvin Áruházba nyitott szalont – finomkonfekciós modelljeit itt árusította. A középréteg eljutott arra az anyagi szintre, hogy a házivarrónő és kis szabóságok után az áruházakban is vásároljon. Ezekben az áruházakban a külföldi-ausztriai áruk mellett, hazai nagyüzemi konfekciótermelés is megindult. A Kelenföldi Ruhagyár Rt. 1921-től már nemcsak férfi, hanem női konfekciót is kezdett gyártani. Egyébként el lehet mondani, hogy a Nagy Háború idején is, Európában egyedülként egészen 1944-ig Budapesten virágzott a divatélet.

Az arisztokrácia körébe tartoztak a színészek, színésznők, akiket a korban egyfajta divatikonként is kezelték. Tulajdonképpen elvárás volt feléjük az, hogy mindig és mindenütt a legfeltűnőbbben és a legérdekesebben öltözködjének. A nézők a ruhadarabokat pedig rendszerint leutánozták. Női színésznők közül a két világháború közötti időszakban Titkos Ilona emelkedett ki. Híres volt: Mezey Mária, Sulyok Mária, Lázár Mária. Tőkés Anna és Bajor Gizi. A Magyar Divatipar szerint az 1940-es évek legszebben öltözködő pesti színésznő Muráti Lili volt.

A középosztály tömegének a sorsa romlott a háború ideje alatt, csökkent az életszínvonaluk. Kénytelenek voltak mindenhol takarékoskodni, az öltözködést is beleértve. Ennek következtében az öltözködés olcsóbb és egyszerűbb lett. A férfiak sötét öltönybe jártak, és a nők sem öltöztek többé át naponta többször, hanem elég volt az ún. „kis fekete”. Ez Coco Chanel párizsi sztárszabó újítása volt: egyszerű szabás, fekete ruha, kiegészítők – sálak, ékszerek, övek.¹²³ Ő lett a francia divatház leghíresebb alakja, a párizsi divat nagy neveinek egyike. Az általa vezetett egyenes vonalvezetés, a fekete szín mindmáig a márka alappilléreinek számít. Kollekcója a 20-as években azért vált népszerűvé, mert minden nő megtalálta benne a számára legmegfelelőbbet, munkássága pedig a korszak nőemancipációjához is nagyban hozzájárult. Josephine Baker is híres volt a korszak divatéletében, egy amerikai születésű, de Franciaországban élő színesbőrű táncos volt, aki az 1920-as évek szórakoztatóiparának egy megkerülhetetlen alakja volt. A kornak megfelelően szabadabban öltözködött, egyáltalán nem mondható visszafogottnak.¹²⁴

Az iparosok, munkások és parasztság körében az ingruha terjedt el a korszakban, de ezt is a

¹²³ F. Dózsa Katalin: Divat a két világháború között Magyarországon, Rubicon Online, 2011/12

<https://rubicon.hu/cikkek/divat-a-ket-vilagaboru-kozott-magyarorszagon>

¹²⁴ Divattörténelem: milyen volt a 20-as évek divatja? (letöltés dátuma:2022.december.10)

<https://mrsale.hu/20-as-evek-divatja/>

jómódú birtokosok leányai hordták. A falusi „divat” magas, álló nyakú, vagy galléros ing. A csizmát felváltotta a kivágott, pántos, magassarkú cipő. Ezt követően elterjedt a rövid szoknya is. A társadalom ezen rétegén a ruhatár néhány munka- és kimenőruhából állt. A ruhák anyaga sokkal rosszabbnak számított, mint akár a középosztályé. A munkások és parasztok ruháikat vásárokon szerezték be, ezért hívták „vásári ruhának”. A falukra szállítottak anyagot, kiegészítőket. ahol olcsóbban adták el a maradékot a vidékieknek.¹²⁵ Ebben a két évtizednyi időszakban terjedt el a nők körében a kihúzott szemöldök, a púderezett arc, a rúzsos száj – viszont utóbbiak a romlottságot jelképezték, „tisztességes úriasszony nem rúzsozott és nem festette körmét”. A modern nő – bubifrizurát hordott, cigarettázott, rövid szoknyát hordott, alakja nádszálkarcsú volt, sportolt, teniszezett, és autót is vezethetett. Tudnivaló, ahogy korábban is említődött, hogy Európában az új nő megjelenését, az új divatstílust egyszerre övezte elutasítás, de ugyanakkor lelkesedés is.¹²⁶

3.3. Családok. A családokban való női jelenlét a két világháború közötti Nyugat-és Kelet Európában

A család egy társadalmi intézmény, melynek tagjai leszármazás útján, vérségi kötelék, szexuális és vagy jogi kapcsolat alapján élnek együtt a társadalom legkisebb csoportjában. A család mindig lejeen volt a történelemben, különböző családformákkal és a családi viszonyok alapjáraton nagyban különböznek térben és időben. A családot jellemezheti az állandóság, viszont a változás is. A család létrejöttéhez elsősorban szükség van házasságkötésre, és a történelem során ennek is megvoltak egy adott korszakban lévő sajátosságai.

A 20. századi Európában már jelentős változáson esett át a házassági szokások összessége pl. az előző évszázadhoz viszonyítva. Nyugat-Európában az évi átlag 1000 lakosra számítva 7-8 házasságkötés volt kb. az 1970-es évekig. A századfordulón az első házasságot Nyugat—Európában magas átlagos életkorral kötötték, míg Európa keleti felén alacsonyabb életkorral. Nyugaton a férfiaknál 28 év, nőknél 26 év körül kötöttek házasságot. Európa keleti országaiban a nők első házasságkötése, mint már említődött korábban bekövetkezett. Magyarországon átlagosan 23 éves korban, Csehszlovákiában és Lengyelországban 24 éves korban, míg Ausztriában 25 éves korban házassodtak. Egyébként a házasságkötések átlagos életkora Kelet-Közép-Európában, a nyugati – európai szinttől nem tért el lényegesen az 1930-as évekig. El lehet azt mondani, hogy az első házasságkötés átlagos életkora csupán 1 évvel tért el a nyugat-európai átlagnál. Az élethossziglani cölibátus pedig inkább Nyugat-Európa országaiban volt elterjedt, a századfordulón nők esetében 10-24%, az alsó szintet Németország, a felsőt pedig Írország képviselte. Írország és a skandináv államok

¹²⁵ F. Dózsa Katalin: Divat a két világháború között Magyarországon, Rubicon Online, 2011/12

<https://rubicon.hu/cikkek/divat-a-ket-vilagaboru-kozott-magyarorszagon>

¹²⁶ A női szépségideál az 1920-1930-as években (2020), Töri másképp blogoldal (letöltés dátuma: 2022. december.10)

https://torimaskepp.blog.hu/2020/09/15/a_noi_szepsegideal_az_1920-30-as_evekben

kivételével a többi országban a házasságot nem kötő nőknél stagnálás vagy kismértékű növekedés következett be.¹²⁷

A világ elképesztő változásokon esett át a 20. század első évtizedeiben, ennek alapján a családi élet és annak szerkezete, a felek egymással való kapcsolata is változóvá lett. A családokban egyre nagyobb tér jutott a házastársak közötti érzelmi kapcsolatra és a gyermekek felnevelése is középpontba került. Nyugat-Európában és Kelet-Európában is hasonlóan mentek végbe ezek a folyamatok, csupán esetleges időeltolódással. Az új családfelfogás egyébként a középrétegeket érintve indult meg változásnak, majd onnan terjedt tovább a felsőbb és alsóbb rétegek irányába és vált dominánssá.¹²⁸ A háztartások átlagos nagyságára is érdemes odafigyelni a korszakban és a század során Nyugat-Európában jelentősen csökkentek a háztartások személymutatói. A század első felében Franciaországban átlagosan 2, 9 fős, míg Anglia 4,4 fős átlagosan a családok létszáma. A két világháború közötti időszakban Angliában gyors csökkenés ment végbe a háztartások átlagos létszámában. Lényegében a század első felében minden európai országban domináltak az 5 fős vagy nagyobb háztartások, de fokozatosan és gyors ütemben változott mindez. A háztartások létszámcsökkenésének elsődleges és nyilvánvaló oka a családok átlagos gyermekszámának visszaesése. A század első felében megindult az a folyamat, miszerint a családok sokkal mérsékeltebben vállaltak négy vagy több gyermeket, mindez lezajlóban volt Nyugat és Közép Európában, illetve a skandináv országokban. A háztartásban élő száma nem feltétlen önmagát a családot jelentette, hanem a házban velük élő cselédek is. Németországban pl. 1910-ben még a háztartások 17%-ban éltek együtt a rokoni kapcsolatban nem lévő személyek, a század végére ez a réteg pedig már teljesen feledésbe merült, hiszen a cselédség, mint szakma is elenyészőben volt.

A családszerkezet is átalakulást élt át, nemcsak Északnyugat, hanem Közép-Európa országaiban is. Már nem a többgenerációs családok voltak jelen, amelyek több családmagból álltak, hanem az ennél kisebbek. Tehát a 20. század volt az az átölelő történelmi időszak, amikor a többgenerációs együttélések (szülők és felnőtt gyermekeik, esetleg unokáik együttélése), illetve a családmaggal együtt élő távolabbi családtagok (testvérek, nagybácsik, nagynénik) együttélése megszűnt. Lényegében a háztartásokban egyre inkább bekövetkezett az, hogy a nukleáris család tagjai (férj-feleség, nem házas gyermekük), mellett más rokonok jelenléte ritkult.¹²⁹

A családi élethez kötődően meg kell említeni a válásokat is, sajnos sok esetben ez is hozzátartozik egy-egy család alakulásához. A válási jogban nagy eltérések mutatkoztak Nyugat-Európában, pl.

¹²⁷ Tomka Béla (2020): Európa társadalomtörténete a 20. században. Második átdolgozott és bővített kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2020, 81-89old.

¹²⁸ Tomka Béla (2000): Családfejlődés a 20. századi Magyarországon és Nyugat-Európában konvergencia vagy divergencia Osiris zsebkönyvtár, Budapest, 63-64old.

¹²⁹ U.o, 47-56old.

Finnországban nemcsak elválhattak egymástól, hanem a bíróságon már 1917-ben is szakítottak az egyoldalú vétkek elvével, mint a válás kimondásának kizárólagos okával. A jogkiterjesztések minden országban szinte máshogy alakultak, erre hatást gyakorolt a válási arányok száma egy-egy országon belül. Magas arányok jelentkeztek Svájcban, Franciaországban. Hollandiában, Dániában, Németországban, sokkal csekélyebb számok pedig Angliában, Finnországban és Norvégiában. A két világháború közötti időszakban is Angliában váltak el a legkevesebben, míg Ausztriában a legtöbben. Magyarország, mint kelet-közép-európai állam magasabb válási számokkal rendelkezett. A század elején itt is annyi válás megesett, hogy vezette a rátát Európában.

A válásokról elvonatkoztatva voltak olyan esetek is, mikor házasságot sem kötöttek a felek. Ebből kifolyólag születtek olyan gyermekek is, akiknek szülei - noha együtt éltek, de nem házasságban és őket házasságon kívül születetteknek kategorizálják. A 20. században Nyugat-Európában ez igazán elterjedtnek bizonyult, Németországban, Dániában emelkedett a két világháború közötti időszakban néhány százalékponttal az arányuk. Ausztria és Svédország viszont kivétel, itt drasztikusan nőtt a százalék, 1930-ban pl. a születések 27,1%, ebből 15,8% házasságon kívüli gyermek.¹³⁰

A nők otthon a háztartásban egyre több modern háztartási géppel végezték munkájukat, így több idejük is maradt férjeikre és gyermekeikre. Nyugat Európában a háború utáni fejlődés nem volt annyira látványos, mint a tengeren túl, viszont fokozatosan alakult. A háztartások színvonala, azaz a gépesítése is függött attól, hogy milyen településen élt a család, az infrastruktúrától, a lakás fajtájától, de leginkább a család jövedelme volt a meghatározó. Angliában és Franciaországban az átlagos családok ellátása folyóvízzel, gázzal és elektromossággal sokáig közepesnek volt mondható. Angliában újonnan épített, alacsony bérű önkormányzati lakásokat elsősorban az alkalmazottak kaptak, és csak ezen lakások felében volt folyóvíz. Franciaországban pedig lakásínség uralkodott, a szegény néprétegek között a családok sokszor egy vagy két szobában éltek meg mindennapjaikat. Egész Európa szerte a folyóvíz ellátás volt kedvezőtlen a háztartásokban, és ez már gyakorlatilag a higiénia és a kényelem megteremtéséért folyó küzdelemmé szülte ki magát. Végül Nyugat Európa országaiban, pl. Angliában és Franciaországban 1938-ban már a háztartások felében bevolt vezetve az áram, a gáz vagy elektromos fűtés.

A családanyák legfontosabb kötelességét is megfogalmazták a korszakban, miszerint a gondosan megszervezett családi gyermekgondozás és kisgyermeknevelés az elsődleges. A század ezen szakaszában az anyák egyre többet foglalkoztak gyermekeik tisztántartásával, hiszen a szigorodó iskolai tisztasági ellenőrzéseken csak így mehettek át, pl. Franciaországban a tanítók hazaküldték az

¹³⁰ Tomka Béla (2000): Családfejlődés a 20. századi Magyarországon és Nyugat-Európában konvergencia vagy divergencia Osiris zsebkönyvtár, Budapest, 79-86old.

olyan gyermeket, amelyiket túl piszkosnak találták. A gyermekek ruházatára is ezt követően célszerűbben odafigyeltek.

A csecsemőgondozásban is alakultak ki fejlemények, melyek orvosok irányításával terjedtek ki, előirányozták kampányok által az információadást a helyes táplálás megismertetéséről és elfogadtatásáról. Az anyák viselkedésének befolyásolásához lassacskán csatlakoztak a pszichológusok is, leginkább nevelési kérdéseket érintőleg. John Broadus Watson volt leginkább hatással rájuk, aki az „*anyákat józan, érzelemmentes, távolságtartó szakemberekké akarta nevelni, akik megfelelő lélektani tudással felvértezve fogjanak hozzá a neveléshez*”. Erről kijelentéséről véleményem szerint sokat lehetne vitatkozni, ugyanis egy anyának teljesen az ellenkezőjét kell éreztetnie a gyermekével.

A családokról és az azokban lévő szerepekről az mondható el, hogy gyökerestől megváltoztak. A nők helyzete is változásokon esett át a családszerkezetben, Európában és a tengeren túl is a média a háziasszonyok dicshimnuszát kezdte zengeni. A feleségnek nemcsak a családban kellett megfelelni és komfortos, fogyasztásra épülő háztartást ügyesen vezetni, hanem továbbra is meg kellett maradnia nőnek és férjére hatást kellett gyakorolnia vonzerejével.¹³¹

Összességében a dolgozat végére az jelenthető ki, hogy a nők helyzete lényegesen megváltozott mindenhol, csak az az érdekesség ebben, hogy mindenhol máshogyan, illetve korszaktól és évtizedtől függően. Az első világháborút követően egész Európában, nyugaton és keleten egyaránt a nők dolgozni kezdtek, kaptak szavazati jogot, megváltozott szerepük a családszerkezetben, tanulni kezdtek, öltözködésük is teljesen új lett. Mindez már a nagy gazdasági világválságot követő évtizedben teljesen átváltozott újból, hiszen arra lehettünk figyelmesek, hogy míg nyugaton a nőket újból kezdték visszaszorítások érni, úgy keleten pl. szovjeteknél továbbra is fejlődtek a munkavégzésükben, a munka hősnője címet fokozatosan kapták, tevékenységük gyanánt. Az összehasonlító kutatásnak arra a következtetés levonására világított rá, hogy a nők helyzete sokat változott, teljesen mindegy, hogy melyik szférában ugyanis mindegyikben. A nők helyzete összességében sokkal jobb volt, kényelmesebb és kíméletesebb Nyugat-Európában, mint Kelet-Európában, hiszen nyugaton több volt a munkalehetőség az ipari országokban, amikor pedig nem hagyták őket dolgozni a 30as években, akkor az otthonaikban is kényelmesebb volt, hiszen jelen volt már a háztartások gépesítése. Kelet-Európában a nők dolgoztak akkor is, mikor nyugaton nem, de sok esetben pl. a mai Kárpátalján az éhezés szélén is álltak, mivel nem volt munkalehetőség.

¹³¹Bevezetés a nőnevelés történetébe. A nőkép és az életmód változása a két világháború között (letöltés dátuma:2024.04.12).

http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/noneveles/103_a_nkp_s_az_letmd_vltozsa_a_kt_vilghbor_kztt.html

ÖSSZEFOGLALÁS

A szakdolgozatom témája: A nők helyzete Nyugat-és Kelet-Európa országaiban a két világháború közötti időszakban. Összehasonlító kutatás

Ahhoz, hogy rendezett képet kapjunk a tárgyról, először meg kellett ismerni, milyen is volt a nők helyzete az első világháború ideje alatt, így az első fejezetben ez került részletezésre. A női szerepek gyökeresen megváltoztak, illetve egyenjogúságok fokozatosan növekedett. A háborús időkben megjelentek a női fogorvosok, állatorvosok, villamosvezetők – önkéntes rendőrök. Egyre több hölgy tanult az egyetemeken, folyamatosan nyíltak új lehetőségek. Szóesett a szétszakított családokról, az anyákról, akik egyedül nevelték gyermekeiket. Megjelentek gyermekvédelmi szervek, illetve elkezdődtek a női választójoggal kapcsolatos csaták. Megismertem, hogy milyen helyzetük volt a nőknek – a fronton. A Vöröskereszt ápolónői és a tábori bordélyok örömlányai helyzetébe sorolódtak. A fronton, a nőket tekintve – mindennek megvolt a saját szabályozása és módja. A háború kezdetétől szerveztek gyűjtéseket, létrehoztak népkonyhákat, felkarolták az árvákat. Ismertettem a kiegészítő kórházak létrejöttét, és az első nők megjelenését a beteg katonák ellátásában.

A második fejezetben a nők két világháború közötti helyzetét ismertettem, mely időszakban megjelent az ún. „modern nő”. A modern nő megjelenését Nyugat és Kelet-Európa határain belül kutattam, tehát szóesett a nyugati – német, francia, holland, dán, svéd, keleti – magyar, lengyel, cseh, szovjet „új nők” helyzetéről. Sikerült bemutatni a magyar, angol és francia parlamentben megjelenő első nőket, illetve a lengyel, magyar, német és cseh nők jelenlétét a különböző tudományokban. Munkámban fokozatosan figyeltem arra, hogy a női helyzetekről több ország tekintetében is sikerüljön bemutatni tényeket, adatokat, érdekességeket, illetve ezeket összehasonlításként felállítani.

A harmadik fejezetben a nők helyzetének változásával foglalkoztam, a két világháború közötti időszakra vonatkozólag Európa egyes országaiban. Összehasonlításról szól a fejezet, főként annak első alpontja, Nyugat-és Kelet-Európa egyes országaiban megjelenő új modern női helyzeteket bemutatva. A fejezetben szó esik a német, francia, szovjet, magyar, cseh (kárpátaljai) nőkről – a munkaerőpiacon, a divatban és a családban. A forrásokhoz sajtókutatást is végeztem a Munkás Újságból, melynek segítségével a mai Kárpátalján zajló női helyzetekről tudtam ismereteket szolgálatba állítani.

Összességében úgy vélem, hogy sikerült a nők szerepét bemutatnom munkámban, betekintést mutattam ennek fokozatos változására és a 20. század első felében való helyzetükre. Úgy gondolom, hogy sikerült a nyugaton és keleten élő nők között kisebb összehasonlítást végezni, rá lehetett jönni arra, hogy az első világháború idején a nők helyzete szinte minden országban

használt egymásra, viszont az 1930-as években hatalmas eltérések lehetnek országok között, főként egyes szférákra vonatkozólag, ahol a nők megjelenhettek.

РЕЗЮМЕ

Тема моєї роботи: Стан жінок у Західній та в Східній Європі між двома світовими війнами. Компаративне дослідження. Для того, щоб отримати впорядковану картину, необхідно було спочатку ознайомитися ситуаціями жінок під час першої світової війни, тому в першому розділі детально було описано про-це. Була радикальна зміна жіночих ролей і поступове зростання рівності. Під час війни з'явилися жінки – стоматологи, ветеринари, водії трамваїв, міліціонери. Все більше жінок навчалися в університетах, та для них постійно відкривалися нові можливості. Я описала про розбиті сім'ї та про матерів, які самі виховали своїх дітей. З'явилися органи захисту дітей і розпочалися бої за виборче право жінок. Я дізналася про становище жінок – на фронті. Вони були на посаді медсестер Червоного Хреста, та дівчат-радісників у табірних борделів. На фронті в жіночому плані все було по-своєму. Я описала створення лікарень швидкої допомоги та появу перших жінок, які опікувалися за хворими солдатами.

У другому розділі я описала про становище жінок між двома світовими війнами, у період якого народилася «сучасна жінка». Я досліджувала зовнішність сучасної жінки в межах Західної та Східної Європи, із західних країн – німецької, французької, нідерландської, данської, шведської, із східних – угорської, польської, чеської, радянської. Мені вдалося представити перших жінок, які з'явилися в угорському, англійському та французькому парламенті, а також присутність польських, угорських, німецьких та чеських жінок у різних науках. У своїй роботі я поступово приділяла увагу представленні фактів, даних і цікавищів про становище жінок у кількох країнах, а також створювала між ним порівняння.

У третьому розділі я писала про зміни становища жінок у період між двома світовими війнами в деяких європейських країнах. У цьому розділі йдеться мова про невеличкого порівняння, головним чином його перший підрозділ, який представляє нові сучасні жіночі ситуації, що виникалися у деяких країнах Західної та Східної Європи. У розділі йдеться мова про німецьких, французьких, радянських, угорських, чеських (закарпатських) жінок – на ринку праці, у моді та в родині. Для отримання джерел, я також провів дослідження преси від Munkás Újság, за допомогою якого я зміг використати інформації про становище жінок на Закарпатті.

Загалом, я вважаю, що мені вдалося представити роль жінок у моїй роботі, я показала розуміння її поступової зміни та їхнього становища в першій половині 20-го століття. Я думаю, що мені вдалося здати невелике порівняння між жінками, які жили на Заході та Сході Європи, получилось зрозуміти, що під час Першої світової війни становище жінок було подібним майже в усіх країнах, але в 1930-х роках могло бути величезні відмінності між країнами, особливо в певних сферах де могли жінки з'явитися.

IRODALOMJEGYZÉK

I. SZAKKÖNYVEK ÉS SZAKCIKKEK

1. ARANY ÉVA, NÉMETH ISTVÁN: *Hitler és a nők*. Rubicon Online, 2005/10-2006/1
2. BIHARI PÉTER: *Kérdések és válaszok az I. világháborúról*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013
3. BÓDY ZSOMBOR: *Az új nő a két világháború között. A középosztálybeli nő helyzetének változásai a Horthy – korszakban*. Rubicon Online, 2011/12
4. DR. NÁRAY MIHÁLY : *A női választójog*. Sajtómegjelenés, Rubicon Intézet, 2022
5. F. DÓZSA KATALIN: *Divat a két világháború között Magyarországon*. Rubicon Online, 2011/12
6. FELDMAN ANDREA (SZERK.): *A nők Horvátországban. Nőtörténelem és női művelődés - Feminizmus és Történelem*. Balassi Kiadó, Budapest, 2008
7. G. GLEZERMAN: *A néptömegek alkotó szerepe a szocialista társadalom fejlesztésében*. In: Pach Zsigmond Pál: *A Magyar Tud. Akadémia Történettudományi Intézetének Értesítője*. Budapest, 1955
8. GRÓF MAILÁTH JÓZSEF: *Élményeim és tapasztalataim a háború alatt*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1928
9. HARGITTAI MAGDOLNA : *Nők a tudományban határok nélkül*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2020
10. HORVÁTH ÁGNES : *A nők választási aktivitása a két világháború között*. Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 2017
11. HORVÁTH JÚLIA BORBÁLA: *Újnőkorszak. Intermentalitás a XX. század második felétől Magyarországon*. L'Harmattan, Budapest, 2008
12. KABA ESZTER: *Háborús mindennapok-mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború-ahogy a sajtó látta 1914-1918*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2018
13. LAKATOS GABRIELLA: *Karriercélok és házasság. Női sikernarratívák az 1931 és 1944 között készült magyar vígjátékokban*. Korall 21.évf.81.sz, 2020
14. MÉSZÁROS ZSOLT: *Leányálom. A nadrágszoknyától a szmokingig. Legényélet a húszas években*. Rubicon Online, 2022/2
15. PALASIK MÁRIA (szerk.) *A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon*. Budapest, 2007
16. PALASIK MÁRIA, SIPOS BALÁZS: *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005

17. PAPP BARBARA, SIPOS BALÁZS : *Modern diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017
18. ROSTA ANDREA -ÁDÁM SZILVIA: *Női élethelyzetek*, L'Harmattan – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány. Budapest, 2014
19. SIGELBAUM LEWIS, FILTZER DONALD: *A munkásság és a kommunisták a Szovjetunióban*. Rubicon Online, 2001/4-5
20. SIMÁNDI IRÉN: *A nők parlamenti választójogának története 1848-1938*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009
21. SIPOS BALÁZS: „Amerika, ezeremeletes mennyország”. *Amerika és az amerikanizmus a Horthy-kori nyilvánosságban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2023
22. SIPOS BALÁZS: *Az Új Idők mint női lap a két világháború között*. (letöltés dátuma: 2022. 09.27)
23. STUDER BRIGITTE: *Az új típusú nő. A nemek szerepe az 1945 előtti kommunizmusban*. 2001/4-5.lapszám, Rubicon
24. SULLEROT, EVEYNE: *A női munka története és szociológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1971
25. SZAKÁL IMRE: *Az első Csehszlovák Köztársaság időszeke (1918-1938). Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján*. In: Kárpátalja története. Örökség és kihívások – Monográfia. II. RFKMF-RIK-U”Kft., Beregszász-Ungvár, 2021
26. SZAKÁL IMRE: *Kárpátalja története 1919-1939*. Tantárgyi jegyzet. II. RFKMF, Beregszász, 2013
27. TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA : *A tanítónők és a divat. „Dresszkód” a századfordulón*. In: „Asszonyoknak igen sokat kell tudni...” Új kutatások a nőnevelés történetéről. Kronosz Kiadó, Pécs, 2019
28. TOMKA BÉLA: *Családfejlődés a 20. századi Magyarországon és Nyugat-Európában konvergencia vagy divergencia*. Osiris zsebkönyvtár, Budapest, 2000
29. TOMKA BÉLA: *Európa társadalomtörténete a 20. században*. Második átdolgozott és bővített kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2020
30. VÖLGYESI ZOLTÁN: *Harctértől a háttországig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében*. L' Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2016
31. ZSUGA TÍMEA: *A női és a gyermekjogok szabályozásának története a 19. és 20. században. A dolgozó nők évszázada – a nők munkajogi helyzetének változásai a 20. században*. Miskolci Egyetem ÁJK-JT, Miskolc, 2013

II. VILÁGHÁLÓRÓL FELHASZNÁLT ANYAGOK

32. *A női szépségideál az 1920-1930-as években.* (2020), Töri másképp blogoldal (letöltés dátuma: 2022. december.10)
33. *Divattörténelem: milyen volt a 20-as évek divatja?*. (letöltés dátuma: 2022. december.10)
<https://mrsale.hu/20-as-evek-divatja/>
34. *Bevezetés a nőnevelés történetébe. A nőkép és az életmód változása a két világháború között.* (letöltés dátuma:2024.04.12).
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/noneveles/103_a_nkp_s_az_letmd_vltozsa_a_kt_vilghbor_kztt.html
<http://www.karpatalja.com.ua/karpatalja/tortenelem.html>
https://torimaskepp.blog.hu/2020/09/15/a_noi_szepsegideal_az_1920-30-as_evekben
35. *Történelmi áttekintés.* Kárpátalja.com (letöltés dátuma: 2022. december.10)

III. KORABELI SAJTÓ

36. KAMINSZKY GÉZA (főszerkesztő): Görög katolikus szemle című hetilap
1914 – 15. évfolyam: 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40. szám
1915 – 16. évfolyam: 3, 27, 30, 31, 34, 39, 49, 50. szám
1916 – 17. évfolyam: 11, 12, 13, 21, 40, 52. szám
1917 – 18. évfolyam: 6, 8, 17, 21, 22. szám
1918 – 19. évfolyam: 2, 7, 15, 17, 19, 20, 38. szám
37. JANKA SÁNDOR (főszerkesztő): Bereg. Társadalmi és Megyei Érdekű Heti Lap
1898 – 24. évfolyam: 6. szám
25. évfolyam: 9, 22. szám
37. GÁTI JÓZSEF (főszerkesztő): Munkás Újság. A Podkarpatska-Rusi Nemzetközi Szocialista Párt Hivatalos Lapja
1920 – 2.évfolyam: 18.szám
1927 - 9. évfolyam: 9, szám
1930 – 12.évfolyam: 21.szám
1931 - 13évfolyam: 2szám
1933 - 15évfolyam: 12, 24.szám

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: „Háborús anyavédelem” – a Feministák Egyesületének akciója”.¹³²

¹³² Völgyesi Zoltán (2016): *Harcértől a hátszágig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében*, L'Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest

2. számú melléklet: „Nő a fronton”. (Gróf Károlyi Gyula fényképalbumából)¹³³

¹³³ Völgyesi Zoltán (2016): Harctértől a hátszágig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében, L'Harmattan – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest

3. számú melléklet: Női szépségideál az 1930-as években¹³⁴

¹³⁴ Lissák Tivadar képe. https://torimasképp.blog.hu/2020/09/15/a_noi_szepsegideal_az_1920-30-as_evekben